

ZONNEKE MATTHEE: VERZWEGEN LEVENS; Vrouwen uit een fout gezin. Uitg. Conserve, ISBN 978 90 5429 350 7

Dit nieuwe boek van Zonneke telt 19 interviews die de ervaringen weergeven van moeders en dochters tijdens en na de oorlog. De verhalen boeien, ook als ze voor ons, lotgenoten, veel 'bekends' bevatten. Zonneke schrijft vlot en weet haar gesprekspartners zo neer te zetten dat we hen door hun verhaal heen als het ware zien.

Er is veel publiciteit rond dit boek geweest en uit één van de artikelen – dat in de Volkskrant van 22 juni j.l. door Robin te Slaa – neem ik enkele passages over.

'Historica Matthée sprak met 'foute' vrouwen van twee generaties. Het betreft een bijzondere categorie die het eigen verleden altijd zorgvuldig verborgen heeft gehouden. Een aanzienlijk deel van de geïnterviewden was bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog net volwassen. De anderen waren nog kind tijdens de bezetting. Vrijwel alle betrokken vrouwen kwamen uit een NSB-gezin. Het feit dat hun namen in het boek gefingeerd zijn, is veelzeggend. De oorlog mag dan met pensioen zijn, het stigma van 'fout' duurt een leven lang. Voor NSB-kinderen is het een erfzonde.

Het boek van Matthée bevat voornamelijk levensgeschiedenissen van emotioneel beschadigde mensen. Aan het einde van de oorlog kwamen de meeste geïnterviewden terecht in een maalstroom van dramatische gebeurtenissen die zij niet konden overzien. Op de vlucht voor wraakzuchtige landgenoten raakten zij vaak gescheiden van hun gezinsleden. Na de bevrijding belandden velen in pleeggezinnen of interneringskampen. De getuigenissen van ontberingen,

Zonneke Matthée

vernederingen en (seksueel) geweld in deze haastig geïmproviseerde kampen passen naadloos in Koos Groens onthutsende studie over de vervolging van collaborateurs: Fout en niet goed.'

Te Slaa stelt dat in het naoorlogse Nederland de vrouwen uit 'foute' gezinnen als paria's werden behandeld. Waarop zij voortaan zwegen over hun beladen achtergrond, zelfs tegen eigen partner of kinderen. Veel van de geïnterviewde vrouwen voelen zich nog steeds schuldig, waarbij vooral het lot van de Joden hen vervult met gevoelens van wroeging – ook als zij in de oorlog nog te jong waren om ook maar enige keuze te hebben kunnen maken. Slechts twee van Matthée's gesprekspartners hangen nog steeds de oude nationaal-socialistische ideeën aan.

De schrijfster presenteert alle vraaggesprekken afzonderlijk, en niet thematisch zoals Alie Noorlag (Een leven lang gezwegen) of Bas Kromhout (Fout geboren) hebben gedaan. Een thematische opzet maakt het mogelijk de verhalen van meer historische context te voorzien. De aanpak van Matthée, die 'als interviewster diep graaft', geeft 'een uitstekend inzicht in de individuele lotgevallen. Haar boek is een waardevolle aanvulling op voornoemde boeken,' aldus Te Slaa.

Informatie over de Werkgroep Herkenning

Secretariaat:

Postbus 11319
2301 EH Leiden
06-37134847
email: secretariaat@werkgroepherkenning.nl
Adreswijziging s.v.p. aan het secretariaat

Landelijke hulptelefoon:

06 33057003

Bestuur:

Cuny Holthuis-Buve, voorzitter
Frans ten Veen, penningmeester
Jeanne Diele-Staal, lid
Ab van Aldijk, lid
Rik van Burken, lid

Regiocoördinatoren:

Groningen	Jurriën Oortwijn	050 3110955
Flevoland	Pragit Koot	0320 412116
Brabant	Hans van Hoof	0413 475838
Limburg	Margreet Vorstenbosch	046 4373822
Zuid-Holland	Dirk Mostert *	010 2622645
Salland & Twente	Arjen & Mieke de Groot	053 4344801

* b.g.g. het secretariaat

Contactpersoon partners van:

Joke Snijders 033 4617673

Contact Kinderen van Duitse Militairen:

Ab van Aldijk 023 5240898 of 06 533382670

Redactie Bulletin:

Cuny Holthuis-Buve
Gonda Scheffel-Baars, hoofdredacteur
gonda.scheffel-baars@werkgroepherkenning.nl

Webmaster:

Rik van Burken

Voor het laatste nieuws over activiteiten van de Werkgroep Herkenning en over andere zaken die voor de doelgroep van Herkenning van belang kunnen zijn, raadpleeg de website:
www.werkgroepherkenning.nl

Donateur worden van Herkenning?

U kunt donateur worden van de Stichting Werkgroep Herkenning. U ontvangt dan ons informatiebulletin dat eens per kwartaal verschijnt. Ook kunt u deelnemen aan de activiteiten die onze Stichting organiseert. De Stichting vraagt van de donateurs een jaarlijkse bijdrage van € **20,00**. In verband met de hoge portokosten wordt aan donateurs die het Bulletin per post ontvangen € 25,00 gevraagd. Een hogere bijdrage is uiteraard welkom. Kunt u een bedrag van € 20,00 niet missen, dan mag dat echter geen belemmering zijn om u te laten inschrijven, elke andere lagere bijdrage is welkom. U kunt uw bijdrage storten op **rekeningnummer 5285797**, ten name van **Stichting Werkgroep Herkenning**, Molecaten 72, 3772 LN Barneveld, onder duidelijke vermelding van uw naam en adres (zeker bij telebankieren is dit heel belangrijk!)

Mocht u vragen hebben omtrent deze procedure, neem dan contact op met het secretariaat: 06-37134847, Postbus 11319, 2301 EH Leiden
secretariaat@werkgroepherkenning.nl

Bijdragen inzenden voor het Bulletin:

De redactie bekijkt binnengekomen stukken op:

- goede leesbaarheid
- eenduidigheid wat de inhoud betreft
- lengte van de tekst in verhouding tot de beschikbare ruimte

Indien nodig wordt met de schrijver van de tekst overleg gepleegd.

De inhoud van de stukken mag niet strijdig zijn met de doelstellingen van Herkenning.

Als een bijdrage van iemand wordt opgenomen, geldt dat de redactie voor de inhoud ervan geen verantwoordelijkheid draagt.

Verdere informatie in het colofon op de laatste pagina van dit Bulletin

Uit het voorwoord neem ik ook enige punten over.

Daarin stelt professor Blom dat Zonneke's boek past in zowel de hoofdstroom als een onderstroom in publicaties over de bezettingstijd. De hoofdstroom als het de aandacht voor persoonlijke ervaringen betreft, een onderstroom omdat het gaat over een bepaalde groep binnen de samenleving. Het boek onderstreept 'nog eens hoe uiteenlopend die persoonlijke ervaringen waren, hoe veelvormig dat verleden is en hoe gevarieerd de (huidige) herinnering eraan.' Hoewel deze studie een beperkt aantal personen omvat, en er dus geen conclusies uit getrokken kunnen worden, zijn er kernelementen in te traceren die ook in andere publicaties over NSB'ers en hun familie voorkomen. Dat is allereerst de vaak aanwezige positieve toon wanneer het over gebeurtenissen van voor de oorlog gaat en ook over het begin van de bezettingstijd, omdat men dacht dat de politieke weg die men insloeg een einde aan de economische malaise zou maken. De inval van de Duitsers in mei 1940 zorgde voor verwarring. Bloms grootvader zei, volgens de familieverhalen: 'Wat een rotstreek van die Duitsers'. Diezelfde dag werd hij opgepakt als potentiële landverrader. Mocht zijn solidariteit met de partij door de Duitse inval een deuk hebben opgelopen, door zijn korte internering werd hij weer in de armen van de partij gedreven. In veel verhalen speelt Dolle Dinsdag een grote rol en tenslotte spreekt uit vrijwel alle geschiedenissen de angst dat het verleden 'ontdekt' zou worden na het beëindigen van de straf in de interneringskampen waardoor de stigmatisering zou voortduren. In veel verhalen komt ook voor dat men niet wist wat het lot van de Joden was en dat kennis daarvan een reden had kunnen zijn om de partij te verlaten – als dat nog gekund had. Zonneke's boek zou zeker bruikbaar zijn als bron bij verder onderzoek naar de emotionele belevingswereld van voormalige NSB'ers en hun familie.

Over de oorlog wordt nog veel gesproken, zo zegt Blom. Maar er is ook sprake van zwijgen. 'Want zowel de publieke als de particuliere

herinnering is in dubbel opzicht selectief. Het verhaal van het verleden kan niet anders dan een keuze zijn, een beeld opgebouwd uit elementen uit dat verleden. En die keuze is ook niet volledig vrij. Wenselijkheden en grenzen aan wat toelaatbaar is, hebben diepgaand invloed op wat er bewust en onbewust wel en wat er niet verteld wordt. De actuele maatschappelijke omstandigheden bepalen in hoge mate wie wel en wie niet aan het woord komt en waarover. De voormalige NSB'ers en hun kinderen behoren tot de categorie die overwegend zweeg en volgens de 'algemene mening' ook maar beter kon zwijgen.' Of dat zwijgen maatschappelijk en politiek wenselijk was is de vraag, het heeft zeker tot tragedies geleid op individueel niveau. Het is goed dat daar de laatste decennia aandacht voor wordt gevraagd.

GSB

VAN DE REDACTIE

In dit Bulletin kunt u een verslag lezen van een conferentie die in februari in Münster gehouden is (in het juninummer was geen plaats meer).

Het boek 'Verzwegen levens' van Zonneke Matthée kreeg ruime - verdiende - aandacht in de media.

Fedia Jacobs werd gevraagd naar zijn ervaringen in de behandeling van mensen die door de oorlog getraumatiseerd zijn en hoe daaraan jaren na dato nog gewerkt kan worden. Ik las boeken van Mark Slouka en Antoine de Saint-Exupéry. Boeiende materie die ik graag met u wil delen. Hun boeken gaven me aanleiding om iets over helden en pragmatici te schrijven.

Ruth Barnett gaf op een therapeutenstudiedag een lezing over voor-oordelen, hun ontstaan, hun nut en hun hardnekkig voortbestaan ook als we er los van willen komen.

Ook aandacht voor het Boekje Open project. In de rubriek 'Uit de media' vindt u citaten uit interviews die niet in zijn geheel opgenomen worden.

Tenslotte een boekbespreking van de dissertatie van Josje Damsma.

We hopen dat u dit nummer met interesse zult lezen.

Namens de redactie,

BOEKJE OPEN

In de Volkskrant van 22 mei j.l. is aandacht besteed aan een initiatief van Irit Rosen die een website ontworpen heeft waarop mensen hun levensverhaal kunnen schrijven.

Mijnlevenalsverhaal.nl biedt de schrijvers een vast format aan waarbij deze langs diverse thema's wordt geleid: jeugd, tienerjaren, volwassenheid, opleiding, liefde en relaties etc. Oefeningen en vragen ondersteunen het schrijfproces en op elk gewenst moment kan het resultaat bekeken worden in een pdf. Tenslotte kan een kaft worden ontworpen en kan het resultaat worden afgedrukt. De kosten zijn 67,50 euro, inclusief één exemplaar. Voor elk volgend exemplaar wordt 29 euro berekend.

Dit is een stuk goedkoper dan wanneer mensen een boek in eigen beheer willen uitgeven, dan zijn ze al gauw een paar duizend euro kwijt. Hoewel de site vooral bedoeld is voor actieve zestigplussers maken ook jongere mensen er wel gebruik van. Een dertiger die zijn baan kwijt is geraakt of iemand van wie de beste vriend(in) ernstig ziek is en niet meer beter zal worden. Natuurlijk maken tegenwoordig veel mensen gebruik van de sociale media, maar een blog is minder tastbaar dan een boek dat gedrukt is en dat je in handen kunt nemen.

Irit Rosen geeft de schrijvers geen redactionele begeleiding. Daardoor komen er in de teksten nogal eens schrijffouten voor of is de stijl niet daverend. Dat is op zich niet erg, omdat het boek voor de eigen kleine kring bedoeld is. Een bepaalde stijl van praten of schrijven maakt het boek tot iets geheel eigens.

Het is ook mogelijk het manuscript onder te brengen bij uitgeverijen als Free Musketeers en Boekscout. Boekhandels kunnen er voor kiezen het wel of niet te bestellen.

Bij Ten Pages plaatsen auteurs 10 bladzijden van hun manuscript op de site en bezoekers van de website kunnen daar aandelen in kopen. Bij genoeg aandeelhouders levert Ten Pages het manuscript aan een uitgeverij en wordt het daar uitgegeven.

Irit Rosen heeft ook een aantal tips voor mensen die van plan zijn hun ervaringen op te schrijven:

1. verzamel alles wat je inspiratie kan geven (foto's, brieven, documenten)
2. bedenk waarom je schrijven wil: voor jezelf, als nalatenschap, als herinnering
3. wie gaan het boek lezen: wat weten ze nog niet, wat spreekt hen aan?
4. wil je een chronologische indeling of een thematische?
5. wacht niet op inspiratie, maar begin gewoon; later kun je stukken toevoegen of verplaatsen
6. schrijf niet alleen op wat er gebeurd is, maar ook hoe de omgeving was, wat je zag, hoorde, proefde, welke gevoelens je had
7. hoe ging je met de gebeurtenissen om, welke invloed hebben ze gehad?
8. gebruik je eigen stijl
9. praat met familie of vrienden als er hiaten in je verhaal zitten, zij kunnen die misschien helpen opvullen
10. leg je lat niet te hoog, je schrijft voor jezelf of kleine kring, niet om een prijs te winnen
11. leg als het kan een verbinding tussen jouw verhaal en de 'grote' geschiedenis

GSB

Vanuit het bestuur

De toekomst van Herkenning

Hoe gaan we verder met Herkenning? Wat vindt u van de activiteiten van Herkenning en wat zijn uw wensen voor de toekomst? We hebben u deze zomer een aantal vragen voorgelegd in een enquête die aan alle donateurs is toegestuurd ofwel per post of via email. En we hopen natuurlijk dat u massaal uw mening laat horen! Zodat we weten dat we op de goede weg blijven met Herkenning.

Donateursdag 2013

Helaas is de precieze datum en plaats nog niet bekend, u krijgt daarover nog nader bericht. We zullen in ieder geval aandacht besteden aan de uitkomsten van de enquête en onze plannen met Herkenning. Twee bekende lotgenoten zullen over hun boek en hun ervaringen met de presentatie van hun boek vertellen.

Hulptelefoon

Via de hulptelefoon zijn we ook weer benaderd door geschiedenisstudenten van de lerarenopleiding van de Hogeschool Leeuwarden. Zij willen graag een persoonlijk verhaal van een KFO, dat ze dan kunnen gebruiken voor een werkstuk, maar dat later ook gebruikt kan worden in geschiedenislessen over WOII op middelbare scholen. Een gastles op een middelbare school heeft zijn twee leerlingen geïnspireerd tot het maken van een werkstuk over dit onderwerp. Jeanne Diele begeleidt deze leerlingen.

De hulptelefoon 06-33057003 is altijd bereikbaar en via dit nummer kunt u ook aangeven of u een persoonlijk gesprek wilt.

Gespreksgroep

Na het zomerreces gaat de huidige gespreksgroep nog door. Daarnaast start er op 4 september een 2e groep. Beide groepen gaan door tot januari, in maart is er weer de mogelijkheid dat nieuwe deelnemers kunnen instromen. Er blijkt nog veel behoefte te zijn vooral bij de generatie die na de oorlog is geboren. Maar natuurlijk kunnen ook degenen die voor of in de oorlog zijn geboren zich

melden.

Mocht u ook belangstelling hebben om aan zo'n groep deel te nemen, dan kunt u zich opgeven bij Jeanne Diele, tel. 06-330570003 (hulptelefoon) email: jeanne.diele-staal@werkgroepherkenning.nl of Hans van Hoof, tel.nr. 0413475838/06-33186793, email: h.hoof@chello.nl.

De website: Het digitale gezicht van Herkenning

Dankzij de website melden zich regelmatig nieuwe donateurs. Sinds begin van dit jaar zijn er een 12-tal nieuwe donateurs bijgekomen. Deze zijn vanwege hun achtergrond en zoektocht hoofdzakelijk via internet in aanraking gekomen met SWH. Na een telefonisch- of email contact heeft men zich aangemeld als donateur, enkele zelfs voor de volgende gespreksgroep. Er is vooral belangstelling van de naoorlogse generatie, gelukkig komen zij nu met hun verhaal en vinden uiteindelijk bij ons een luisterend oor. Door het geïntegreerde moderne betaalsysteem van "Targetpay" op de website, kunnen betalingen rechtstreeks en veilig verwerkt worden, zelfs is er de mogelijkheid om geheel anoniem te doneren. Door deze digitale betaalmogelijkheden is onze administratieve verwerking ook efficiënter geworden.

Het forum: Een discussie platform in een veilige omgeving

Sinds de start van het vernieuwde forum in juni van dit jaar, zijn wij als bestuur erg positief over de ontwikkelingen. Er hebben zich inmiddels al ruim 30 deelnemers voor het forum aangemeld en dit aantal blijft groeien. Het forum is toegankelijk via onze website en afgeschermd tegen onbevoegde bezoekers. Dit digitale platform biedt mogelijkheden te over om onderwerpen, die ons als KFO bezig houden, met elkaar te bespreken. Gebruik van het forum willen wij dan ook van harte bij u aanbevelen!

Bestuurswisselingen

Jan Jacobs heeft om privé redenen het secretariaat weer overgedragen. Rik van Burken gaat nu de administratie doen en Ab van Aldijk houdt de telefoon van Herkenning in de gaten.

Ton Scheffel kan wegens ziekte helaas geen penningmeester meer zijn, hij heeft dit jaren naar tevredenheid gedaan en we betreuren het zeer dat hij er mee op moet houden. Ton blijft nog betrokken bij het drukken en de verzending van het Bulletin.

Maar we zijn heel blij dat Frans ten Veen bereid is de penningen te beheren. Frans is al jaren bij Herkenning betrokken, is ook webmaster van onze site en heeft ervaring als penningmeester. In het volgende Bulletin zal hij zich nader aan u voorstellen.

Welkom Frans!

Bulletin per email: dubbel voordeel voor u!

Naar aanleiding van de mededeling in het vorige Bulletin dat mensen die het bulletin per post willen blijven ontvangen hiervoor een extra bijdrage zullen moeten gaan betalen, heeft een aantal mensen positief gereageerd. Maar we willen graag het aantal donateurs dat wij via email kunnen benaderen fors vermeerderen. Het levert u ook wat op, want u kunt dan ook alle tussentijdse berichten ontvangen en dat alles zonder verhoging van uw donatie!

Wij hopen dat u de enquête invult en wellicht zien we elkaar op onze donateursdag!

Het bestuur

ADRESWIJZIGING DOORGEVEN

Geeft u bij wijzigingen van uw post- of mailadres dit alstublieft door aan het secretariaat. De laatste tijd komen er regelmatig brieven of mailberichten retour omdat de adressering niet meer klopt. Als we niet over de juiste gegevens beschikken, raakt het contact met u verbroken en kunnen we u niet meer van informatie voorzien.

Als u in de komende tijd een mailadres krijgt, wilt u dit dan doorgeven aan het secretariaat.

Fedia Jacobs

DE OORLOG VERDRIJVEN

In het NIW (Nieuw Israëlitisch Weekblad) van 3 mei stond een vraaggesprek met Fedia Jacobs, een psychiater die het als levenstaak ziet om mensen die door (oorlogs)geweld getraumatiseerd zijn te helpen zodanig in het reine met de gebeurtenissen te komen dat de relaties waarin zij staan daar niet meer onder te lijden hebben. Relaties moeten niet belast worden doordat het 'daar-en-toen' doorwerkt in het 'hier-en-nu'.

In zijn boek 'Pijnlijke verrijking' voert hij 'compilatiepatiënten' op, personen die niet echt bestaan maar een condensatie zijn van de gesprekken die hij met zijn werkelijke cliënten voerde en aan de hand waarvan hij gedragspatronen analyseert die hij vaak zag terugkeren.

Er is het verhaal van 'mevrouw De Bruin' die zonder afscheid te kunnen nemen van haar ouders de onderduik ingaat. En het verhaal van 'Marcel', geboren na de oorlog die gebukt gaat onder het oorlogstrauma van zijn vader die net op tijd ontsnapt is aan een executie. En de oorlogsveteraan 'Scheepstra' die zich schuldig voelt over een wraakneming die hij niet heeft kunnen verhinderen. En 'mevrouw Zevenaar' die bij een openbare executie wordt gered door een man die even later zelf wordt doodgeschoten, waardoor zij worstelt met een groot schuldgevoel.

Terzijde: niet alle voorbeelden uit het boek hebben met de oorlog te maken – zie het voorbeeld van de oorlogsveteraan – of met de Joodse slachtoffers. De problemen van 'mevrouw De Bruin' zou je ook kunnen tegenkomen bij kinderen die bij de arrestatie van hun ouders door de BS geen gelegenheid kregen om afscheid van hen te nemen. Het probleem van 'Marcel' kan ook spelen in het leven van NSB-kinderen die na de thuiskomst van hun vader uit het interneringskamp moeten leven met een vader die zijn frustratie uit in woedeaanvallen of depressies. Het probleem van 'mevrouw Zevenaar' kan ook spelen bij iemand die uit een brandend huis of van de verdrinkingsdood wordt gered terwijl de redder niet ontkomen kan.

Fedia Jacobs laat in zijn boek zien dat de traumatisering van de slachtoffers niet ongedaan gemaakt kan worden, niet 'verwerkt', maar dat er wel geleerd kan worden er mee te leven. En zeker de mate waarin dat onverwerkte leed doorwerkt op de tweede generatie kan sterk worden verminderd. 'Mevrouw De Bruin' kan in therapie alsnog postuum afscheid nemen van haar ouders, 'Marcel' kan leren van zijn vader te houden, doordat hij leert zien dat zijn vader zich wellicht voor hem zou willen openstellen maar dit eenvoudig na de traumatische gebeurtenis niet meer kán. Zijn vader heeft een verdedigingsmechanisme nodig gehad om te kunnen overleven en kan dat nu niet meer loslaten. Jacobs stelt dat de getraumatiseerde eigenlijk voortdurend de boodschap uitzendt: doe me niet *nog* meer pijn. Hij ervaart de nabijheid van zijn naasten, hun gerechtvaardigde en natuurlijke verlangens naar contact, als een bedreiging en sluit zich af. Op die manier werkt de destructieve relatie die een onderdrukker met zijn slachtoffer had in het heden van menselijke betrekkingen door. Daarin gebeuren dingen die eigenlijk op het slagveld – het verleden – thuishoren.

De relaties van de getraumatiseerde kunnen het vermijdingsgedrag, of de woedeaanvallen, of het onvermogen harde geluiden te verdragen, niet volgen. Vooral kinderen willen een 'gewone' vader of moeder, ze hebben die nodig, hebben er 'recht' op. Maar ze zullen die niet kunnen krijgen. Soms is de enige manier voor het kind om dan maar met die onbereikbare ouder te breken. Zoals 'Merel', de zus van 'Marcel', die ervoor kiest haar eigen leven te gaan leiden. Samen met de therapeut kan 'Marcel' leren te accepteren dat zijn zus vertrokken is.

De tragiek is dat slachtoffers in het verleden vastzitten en ook hun naasten daarin vastzetten. Maar die horen daar niet. Het moeilijke is om de situatie van de ouders te begrijpen en te aanvaarden, maar tegelijk ook aan de eigen behoeften als kind van die ouders tegemoet te komen. In therapie kunnen zwijgende kinderen leren hun verlangens en behoeften uit te spreken.

Problemen uit de weggaan lost niets op. In een geleide therapie kan 'mevrouw De Bruin'

alsnog afscheid nemen van haar ouders die ze zich nog helder herinnert zoals ze op het trapje voor hun huis stonden toen hun kind werd opgehaald door een mevrouw die haar in veiligheid bracht.

Zwijgen lost niets op, belemmert elke oplossing. Maar zwijgen is vaak een verdedigingsmechanisme tegen de belastende herinneringen. Jacobs heeft zo vaak familieleden of vrienden horen zeggen: hadden we het maar geweten wat hij/zij allemaal heeft meegemaakt, dan hadden we gesnapt waarom hij/zij zo reageerde, dan hadden ook wij anders daarop gereageerd.

Jacobs is zich bewust van enkele valkuilen. Cliënten mogen niet te afhankelijk worden, ze moeten keuzevrijheid houden. Het is niet altijd gemakkelijk om te bepalen waar die keuzevrijheid gerespecteerd moet worden, en waar de therapeut enig weerwerk mag of moet geven. Als iemand wil stoppen met de therapie, verder pijnlijke dingen wil vermijden, moet de therapeut daar dan in meegaan? Als iemand in het verleden blijft vastzitten dan heeft de dader gewonnen – maar je kunt een cliënt ook niet dwingen verder te gaan als hij dat zelf niet wil of kan. Een therapeut moet er zich tevens van bewust zijn dat hij terwijl hij met zijn cliënt aan het werk is, ook met een eigen probleem bezig kan zijn, waardoor de twee processen door elkaar zouden kunnen gaan lopen. Daarnaast is het hard werken om niet onder te gaan in de narigheid die je in de gesprekken met je cliënten hoort. Er is naast deze wereld van geweld nog zoveel moois en goeds te beleven. Jacobs vindt steun in zijn geloof, een andere therapeut zal ergens anders zijn basis en steun in kunnen vinden. Voor Jacobs is de centrale vraag niet *waarom* dingen gebeuren, maar hoe er daarna verder gegaan moet worden. 'Er is altijd weer een nieuw begin. Dat moeten we doen: weer nieuwe relaties aangaan, daar betekenis aan geven en er zin aan ontlennen'.

FEDIA JACOBS: Pijnlijke verrijking,
Rouw en herboren relaties in de slagschaduw
van oorlogsgeweld, uitg. Totemboek.

CONFERENTIE 'KINDHEITEN IM ZWEITEN WELTKRIEG IN EUROPA', in Münster, 22 en 23 februari 2013, tweede internationaal congres

De eerste conferentie over kinderen van de oorlog werd in 2005 in Frankfurt gehouden, de tweede nu in Münster. Tweede internationale conferentie wekt de indruk dat er iets dergelijks nergens anders plaatsvindt, en dat is onjuist. Ik ben al enkele keren in Reading op een internationaal congres over kinderen van de oorlog geweest en ook in Finland. Er blijken dus diverse internationale netwerken te bestaan die zich met de problematiek van oorlogskinderen bezig houden, die echter nauwelijks weet hebben van elkaars activiteiten. Betere samenwerking, bundeling van krachten en uitwisseling van ervaringen lijkt geboden om te voorkomen dat het wiel steeds opnieuw moet worden uitgevonden!

De Duitse organisatoren mogen trots zijn op het feit dat sinds 2005 het begrip Kriegskind bekendheid heeft gekregen en geaccepteerd is. Hoewel in negatieve reacties gesteld werd dat een volk van daders niet over eigen slachtofferschap mag spreken, waren de positieve reacties in de meerderheid.

De Israëlische psychologe Zahava Solomon

Zahava Solomon

vertelde in haar referaat aan het begin van de conferentie dat ze een keer op een symposium in Dresden aanwezig was. Daar werd o.a. gesproken over het grote aantal verkeersdoden. Ze had het museum bezocht ter herinnering aan het bombardement en de verwoesting van Dresden en was daar erg van onder de indruk. Ze zei op de conferentie dan ook dat ze van mening is dat er in Dresden allereerst over de invloed van dit bombardement gesproken zou moeten worden en dat de verkeersdoden maar even zouden moeten wachten. Voor haar was en is het heel vanzelfsprekend dat ook daders slachtoffers kunnen zijn als het gaat om traumatische ervaringen die de psychische en lichamelijke gezondheid ondermijnen. Zo'n uitspraak, door iemand die in haar eigen familie veel Holocaustslachtoffers telt, doet me goed. Dan heb ik het gevoel dat ik het petieterige Nederlandse geneuzel wel weer een poosje zal kunnen verdragen.

In zes korte referaten kwamen de diverse wetenschappelijke disciplines aan de orde die vanuit een eigen invalshoek zich bezighouden met de problematiek van oorlogskinderen:

vanuit de historische wetenschap, maar ook vanuit de psychologische en therapeutische hoek. Gerontologie lijkt een wat komische keuze voor een congres over oorlogskinderen, tot je je realiseert dat de wat oudere oorlogskinderen intussen in bejaarden – of verzorgingstehuizen verblijven en dat geriaters en verzorgenden met mensen te maken hebben die in hun jeugd traumatische ervaringen hebben opgedaan. Ook de medische wetenschap wil tegenwoordig rekening houden met oorlogstrauma's. Daarnaast kan literatuur er voor zorgen dat de problematiek van oorlogskinderen bij een groter publiek bekend wordt.

Historica Barbara Stambolis zei dat het nu algemeen aanvaard is dat de Eerste Wereldoorlog volwassenen maar ook kinderen heeft beïnvloed, kinderen die 20 jaar later een rol konden spelen in de maatschappij, zonder dat zij hun traumatiserende ervaringen hadden kunnen verwerken. Lange tijd hebben historici zich afgezet tegen stemmen uit de hoek van psychiaters en therapeuten, die hen opriepen met meer empathie te kijken naar de mensen van wie ze de geschiedenis bestuderen.

Wat moet de gerontologie leren van de ervaringen van kinderen van de oorlog en welke hulp kan hen vanuit de wetenschappelijke praktijk geboden worden – dat was het thema van de presentatie van Insa Fooken.

Insa Fooken

Uit onderzoeken is gebleken dat van de Duitse bevolking die tussen 1932 en 1945 geboren werd, ongeveer 12 miljoen personen, een derde deel te kampen

heeft met schade die zij in hun kinderjaren hebben opgelopen. Ze hebben bombardementen meegemaakt, moesten vluchten, zagen geweld, leden honger, raakten familie kwijt en kregen te weinig steun om al die belastende ervaringen te verwerken. Een ander derde deel heeft wel steun ondervonden en de gevolgen van de belastende ervaringen waren minder hevig en konden een plaats vinden in hun leven. Als mensen ouder worden grijpen ze terug naar hun jeugd en kindertijd.

Hét kind van de oorlog bestaat niet, er zijn grote individuele verschillen, maar afhankelijkheid, hulpeloosheid, verlies van houvast zijn thema's die bij de meesten een rol spelen. In de ouderdom komen die thema's opnieuw terug: krachten nemen af, men wordt afhankelijk van hulp, er is verlies van zelfstandigheid en vertrouwen. Na belastende ervaringen in de kindertijd is er scheefgroei en stoornis van ontwikkeling opgetreden bij een deel van deze groep kinderen van de oorlog. Naast negatieve gevolgen staan echter ook positieve: veel mensen hebben een grote veerkracht laten zien, hebben inzicht in zichzelf en in eigen kunnen en grenzen verworven, ze hebben met kunde en kennis hun leven leren leiden.

Meestal wordt aangenomen dat mensen op hun oude dag niet meer los kunnen komen van trauma's uit hun kindertijd. Dat is waarschijnlijk een te voorbarige conclusie. Voorwaarde is dat er geluisterd wordt naar wat de oude man of vrouw vertelt over het verleden, dat de belasting erkend wordt en dat duidelijk gemaakt wordt dat problemen die er door ontstonden niet verwijtbaar zijn, waarbij ook gewezen mag worden op het potentieel dat wél tot rijpheid heeft kunnen komen, het verlies dat in winst is omgezet.

Het verhaal van psychiater Bernd Klose laat zien hoe een late verwerking het leven van een oudere enorm kan verbeteren. Allereerst maakte hij duidelijk dat de keuze van zijn beroep zeer zeker te maken heeft met de niet-vertelde geschiedenis van zijn vader. Therapeuten moeten zich hun eigen geschiedenis bewust zijn, stelde hij, omdat zij

anders in het contact met cliënten gaan zitten rationaliseren of generaliseren om een thema dat te dicht bij hun eigen ervaringen komt af te houden of omdat zij anders de cliënt via overdracht met hun probleem opscheppen. Tijdens zijn studie is hij bepaalde dingen uit zijn familie op het spoor gekomen, o.a. depressiviteit en een suicide in vaders familie, maar ook het overlijden van een tante in een Tsjechisch kamp toen ze anderhalf jaar oud was. Zijn vader is maar 3 maanden soldaat geweest, heeft niet hoeven vechten, maar heeft wel drie jaar in krijgsgevangenschap doorgebracht. Na een auto-ongeluk werd hij nog geslotener dan hij al was. Hij moest ook nog een poosje kuren voor tbc, dus het heeft hem in het leven niet erg mee gezeten. Zijn zoon voelde zich altijd schuldig over het gebrek aan contact met zijn vader en zijn angst voor de onverwachte woedeaanvallen van zijn vader. Toen heeft hij zijn vader een aantal jaren geleden voorgesteld om terug te gaan naar de plaatsen waar hij als kind gewoond heeft, in Silezië, dat nu tot Polen behoort, een gebied dat hij aan het eind van de oorlog heeft moeten verlaten. Het voorstel werd tot zijn verbazing met vreugde door zijn vader aanvaard. Op die reis begon die anders zo gesloten vader te vertellen. Gelukkig was er op de plaatsen waar hij had gewoond niet veel veranderd, de herinneringen konden moeiteloos naar boven komen. Ze bezochten de plaats waar vader eens op een schoolreisje geweest was, ze vonden het graf van zijn moeder. Na de reis behield zijn vader een deel van de nieuwe openheid, hij was levendiger dan voorheen, omdat hij een deel van zijn innerlijk leven dat door de oorlog en het ongeluk verloren was gegaan had hervonden. Voor Bernd was het een verademing om te zien hoe spontaan zijn vader in feite was. Hij beseft dat Silezië ook een deel is van zijn eigen 'Heimat'. De vader hervond zijn stad, de zoon hervond zijn vader. Hij kon na de reis uit de rol stappen die hij onbewust op zich genomen had, namelijk om vader voor zijn vader te zijn. In de discussie werd opgemerkt hoe in sommige families die ook uit Silezië weg moesten, Silezische woorden en uitdrukkingen bewaard zijn, een stukje erfenis dat de band met de geboortegrond in stand houdt. Een ander merkte op dat een kind onbewust de smart met

zich meedraagt die de ouder nooit heeft kunnen uitdrukken. Tenslotte zei iemand dat als er een begeleider ontbreekt om echt mee op reis te gaan, men ook een fictieve reis aan de hand van foto's en filmpjes op het internet zou kunnen maken.

Rolf Hirsch wees in zijn inleiding op symptomen die soms bij (demente) ouderen worden waargenomen en die alleen geduid kunnen worden als er serieus naar de persoon in kwestie geluisterd wordt. Als een kind huult, vraagt moeder naar de oorzaak en troost hem, als ouderen huilen krijgen ze een tabletje, zo stelde hij. Dat moet veranderen! Hij vertelde over iemand die geplaagd werd door onverklaarbaar sidderen. Pas toen er dóór gevraagd werd kwam boven water dat het sidderen de eerste keer was opgetreden toen hij moest toezien bij de verkrachting van zijn moeder. Toen de herinnering weer bewust was gemaakt, kon er aan het trauma gewerkt worden.

Evacuatie, vlucht of verdrijving in de kindertijd kan in het heden leiden tot angsten, dwangstoornissen en verslavingen of symptomen van PTSS.

Er wordt zeker bij het gebruik van dit laatste begrip te weinig gekeken naar de stressfactoren die horen bij het ouder worden: minder geld, minder mobiel, minder sociale contacten, verhuizing, ziekten/kwalen, medicijnen – en hun bijwerkingen! Als psychogene factoren noemde hij eenzaamheid, vergeetachtigheid, gebrekkigheid en daardoor hulpeloosheid, je uitgeleverd, overgeleverd voelen. Voor degenen die werken in de zorg van ouderen is het noodzakelijk dat ze de oude mens blijven zien als een persoon, en niet als een geval. Wat zit er achter die tranen, waarom verzamelt iemand voedsel? Begrijpen helpt de persoon in kwestie, maar vergroot ook je kennis die in andere situaties van belang zal kunnen zijn.

Misschien is de belangrijkste les die ouderen ons leren deze, dat oorlog voor kinderen afschuwelijk is, zo besloot hij zijn voordracht.

Er was op deze conferentie veel ruimte gereserveerd voor literatuur. De artikelen en boeken die door wetenschappers geschreven worden bereiken slechts een beperkt publiek.

Free-lance onderzoekers en journalisten die zich in bepaalde thema's verdiepen zonder daar meteen een wetenschappelijk label aan te hangen, bereiken met hun meestal in wat meer aanspreekbare taal geschreven boeken een veel groter publiek. In drie workshops vertelden zes schrijfsters iets over hun boeken, allemaal rond het thema *Kriegskind*; ik was bij een van deze workshops aanwezig.

Hilke Lorenz beet de spits af en las een hoofdstuk uit haar boek *'Kriegskinder – das Schicksal einer Generation'* dat al in 2003 verschenen is. Haar boek was het eerste publieksboek over het onderwerp.

Hilke Lorenz

Haar werd gevraagd hoe ze zich voor de lotgevallen van *Kriegskinder* was gaan interesseren. Ze vertelde dat ze als journaliste in Afrika was en daar zag hoe kinderen na hun vlucht in kampen werden opgevangen, hoe er elders door kinderen honger werd geleden. Het raakte haar hoe zij probeerden te overleven in deze rampzalige omstandigheden. Toen vroeg ze zich ineens af: 'Hoe hebben de kinderen van 1945 dat in Duitsland gedaan, toen de grote steden in puin lagen en er gebrek was aan voedsel en kleding?' Ze begreep dat ze dáárover moest schrijven zodat het leed dat déze kinderen hadden doorstaan erkenning zou krijgen. Spreken met haar ouders was moeilijk, ze kreeg maar fragmenten te horen, met leeftijdgenoten van hen was het makkelijker. Ze werd vrijwel overal heel liefdevol ontvangen, mensen zagen in haar een dochter waaraan ze dingen uit hun leven vertelden die ze aan hun eigen kinderen nooit hadden kunnen of durven vertellen. Als de situatie erg emotioneel dreigde te worden, voor interviewster of geïnterviewde, hielp Hilke's professionaliteit haar om de afstand te houden of te herkrijgen. Die had ze ook vaak nodig bij het schrijven van het boek. Haar empathie bleef

behouden, maar haar vakkundigheid hielp de juiste afstand te scheppen. In de jaren 2000 tot 2003 woedde in Duitsland nog de discussie over de vraag of je als Duitsers aandacht mocht vragen of geven aan je eigen slachtoffers.

Daarom heeft Hilke mensen geïnterviewd die tot de jongere oorlogskinderen behoren, zodat zij zeker niet medeschuldig kunnen zijn aan geweld of andere te laken daden. Na 2005 was het begrip Kriegskind aanvaard. Ze komt nu ook mensen tegen, de wat oudere Kriegskinder, die zichzelf de vraag stellen hoe ze toch in de Nazi-idealën konden geloven en die er hard aan werken om oude invloeden in zichzelf aan te pakken. Velen van hen zijn nu druk in vredesactiviteiten

Het loont nog steeds om als Kriegskind het zwijgen te doorbreken, op zoek te gaan naar je familiegeschiedenis, stelde de schrijfster.

Het zou aan te bevelen zijn om een archief aan te leggen van levensverhalen van de

Kriegskinder die tussen 1938 en 1945 geboren zijn. Er valt ook nog veel te onderzoeken:

hebben ze carrière kunnen maken, zijn ze getrouwd en hebben ze kinderen gekregen?

Daar zou een interdisciplinair en internationaal onderzoek voor moeten komen, maar subsidie is op dit moment het grote breekpunt.

Sabine Bode

Hierna was het woord aan Sabine Bode, schrijfster van o.a. 'Die vergessene Generation' en 'Kriegsenkel'. Zij heeft in het

eerstgenoemde boek 12 levensgeschiedenissen genoteerd, hoewel, zoals ze zei, 'je eigenlijk na 5 verhalen de meeste thema's al kent.' Ze las ons twee hoofdstukken voor.

Het eerste gaat over Gudrun Baumann, die een heel slecht geheugen heeft. Van vroeger weet ze nauwelijks iets en ook nu vergeet ze heel veel. Het wordt duidelijk hoe ze aan deze vergeetachtigheid gekomen is. Haar moeder heeft altijd gezegd: vergeet het maar, wees toch vrolijk, of heeft haar aangeraden haar gezicht naar de muur te draaien zodat ze de flitsen van de bombardementen niet zou zien. Zo heeft ze afgeleerd om te horen, te kijken en te onthouden. Ongelukjes lijken Gudrun vaak te

overkomen. Daar kan ze uitstekend mee overweg: met narigheid, met oorlog heeft ze leren leven, maar met leuke dingen, met vrede niet. In een spannende situatie kan ze haar overlevingstalenten aanspreken – ze geneest altijd ook weer heel snel of vindt gauw een oplossing. Genieten of vertrouwen schenken, ja dat is moeilijk!

Sabine vertelde ook het verhaal van de familie Schneider, die een modelfamilie lijkt en waarvan alle leden, op één na, ook zeggen blij te zijn tot een 'heile Familie' te behoren.

Maar in werkelijkheid is die familie helemaal niet 'gezond'. Er wordt veel gepraat, maar over werkelijk belangrijke dingen en over problemen wordt nooit gesproken, die bestaan eenvoudig niet. De ouders, beiden academisch gevormd, hebben veel meegemaakt maar zwijgen erover. Hun kinderen dragen de last en mislukken allemaal enigszins in het leven.

Sabine vertelde dat ze in de negentiger jaren met een groepje van 12 journalisten onder leiding van een psychotherapeute naar Oost-Duitsland was gereisd om haar eigen geschiedenis op het spoor te komen, omdat daar grote onbekende stukken in zaten. Daarna zag ze als journaliste in Bosnië hoe kinderen onder de oorlog leden; dat maakte haar duidelijk dat het tijd werd het oorlogsleed van de Duitse kinderen aan de orde te stellen. Zij heeft veel gesprekken met Kriegskinder gehad en in veel gevallen vonden ze het moeilijk om aan hun eigen ervaringen toe te komen, omdat ze meestal eerst over de schuld van hun ouders of over hun schaamte wilden spreken. Zij heeft ook gemerkt hoe de Kriegskinder die tussen 1933 en 1938 geboren zijn vaak neerkijken op de Kriegskinder die tussen 1938 en 1945 geboren zijn. Zij vinden dat die jongere mensen niets hebben meegemaakt, 'omdat ze nog mochten spelen en geen verantwoordelijkheden droegen in de familie.' Deze mening sluit aan bij wat zelfs bij psychologen lang gegolden heeft: 'ze waren te klein om schade opgelopen te hebben' (terwijl de kans op emotionele scheefgroei bij de kleinsten nu juist veel groter was!).

Toen Sabine aan haar boek over de Kriegskinder bezig was, was het voor haar al duidelijk dat ze ook over de

kleinkindergeneratie zou moeten schrijven. Aanvankelijk voelden veel Kriegskinder zich door haar 'in de steek gelaten', maar van lieverlee is hun wel duidelijk geworden dat de studie van de problematiek van hun kinderen ook henzelf ten goede is gekomen. Onuitgesproken rancune naar de ouders kon verdwijnen omdat de kinderen nu begrepen waarom de ouders waren zoals ze waren. De naoorlogse generatie kon op zoek gaan naar hun eigen identiteit, want bij velen was dat een vraag: wie ben ik eigenlijk zelf? Ze konden eindelijk aan hun eigen leven beginnen. Zij kunnen ook door het zwijgen te verbreken het onbewuste doorgeven van onverwerkte ervaringen stoppen. En daarmee wordt er nu realistischer naar de geschiedenis van de Kriegskinder gekeken. Vroeger werden de ervaringen gerationaliseerd: 'het was niet zo erg', 'iedereen had het beroerd', 'we hebben het gered' of 'anderen hadden het nog slechter'. De ontberingen mogen nu bij name genoemd worden en daardoor wordt de ontregelende macht ervan buitenspel gezet.

Martin Erhardt vertelde dat de laatste jaren in het kerkelijk opbouwwerk steeds meer de noodzaak wordt ingezien ouden mogelijkheden te bieden om iets met het vaak weggestopte verleden te doen en helderheid te verkrijgen. Vanuit zijn eigen familie weet hij hoe ingewikkeld de verhoudingen soms kunnen zijn. Hij komt uit de Elzas en heeft zowel Franse als Duitse familieleden. Hij noemde enkele projecten die succesvol zijn gebleken: een project voor neven en nichten om over hun familie te spreken; een verhalencafé waar mensen het verhaal van hun eigen ervaringen met de oorlog konden vertellen aan anderen dan hun eigen familie – want dat gaat vaak makkelijker dan aan familieleden!; een schrijfproject waarin mensen aanwijzingen kregen om hun eigen levensgeschiedenis op te schrijven; een tentoonstelling waarin de Kriegskinder centraal stonden met daaraan gekoppeld een fotowedstrijd; een lezingenreeks speciaal bestemd voor Kriegsenkel die indien nodig steun kregen aangeboden voor hun zoektocht naar het verleden en hun familiegeschiedenis. om zo hun eigen identiteit te vinden.

Eike Hinze vroeg zich af of de euforie over de acceptatie van de term Kriegskind misschien ook nadelen heeft. Mensen die een deel van hun kinderjaren en jeugd voor de oorlog hebben beleefd, hebben in die jaren misschien ervaringen opgedaan, die hen, ook zonder oorlog, later in psychische problemen hadden kunnen brengen. Als in een therapie nu ineens alleen alle aandacht naar die oorlog gaat – zoals in het verleden de aandacht juist naar de voorliggende jaren ging en in het geheel niet naar wat tijdens de oorlog ervaren werd – kan een bepaald aspect buiten de behandeling blijven terwijl dat meegenomen zou moeten worden. Hij vertelde over een man, die voor de oorlog in een klein dorpje leefde, grootvader was een sadist, vader was zeer streng en moeder was kinderlijk en kon haar kinderen niet beschermen. Toen de Russen kwamen was hij al 10 jaar. De verschrikkingen die hij toen moest meemaken, o.a. de verkrachting van zijn moeder, versterkten wat hij in de eerste jaren van zijn leven aan geweld en verschrikking had moeten meemaken.

Hinze stelde dat rekening houden met de eigenheid van kinderen een fenomeen is dat pas in de twintigste eeuw en dan nog slechts in bepaalde gebieden van de wereld gemeengoed is geworden. Er is alle eeuwen door, en nog, veel geweld tegen kinderen gebruikt. Aan begrip en liefde heeft het vaak ontbroken. Kinderarbeid was gewoon, strenge straffen en slaag met stok of zweep waren normaal. Het ideaalbeeld van de liefderijke moeder en zorgzame vader die het beste met hun kinderen voor hebben, is nog niet zo oud! Ook oorlog was vrij normaal, kinderen zijn daar eeuwen lang mee geconfronteerd geworden: de kindermoord in Bethlehem, de Bartholomeus-nacht in 1672 in Frankrijk, de 30-jarige oorlog in Duitsland die eindigde met de vrede van Münster in 1648, de oorlogen in Afrika, om maar een paar met name te noemen. En vanuit de nieuwe houding ten opzichte van kinderen wordt er nu ook anders gekeken naar wat oorlog met kinderen doet.

GSB

MARK SLOUKA: THE VISIBLE WORLD

Mark Slouka

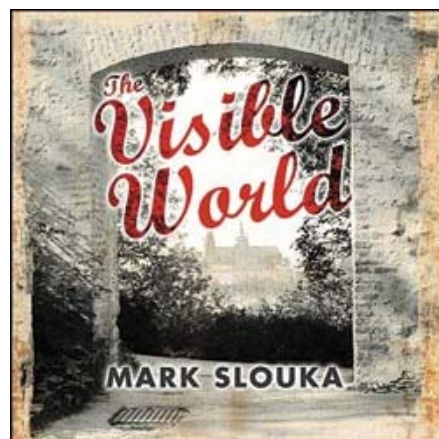
De schrijver is een Amerikaan wiens ouders uit Tsjechoslowakije naar de nieuwe wereld zijn geëmigreerd en die in een roman vorm geeft aan zijn zoektocht naar zijn Tsjechische wortels. De rode draad door het verhaal is de liefde die zijn moeder tijdens de oorlog had opgevat voor een verzetsstrijder. Deze was lid van een groep die een aanslag voorbereidde en ook uitvoerde op Reinhard Heydrich (mei 1942). Heydrich werd gewond en overleed een week later aan bloedvergiftiging. In werkelijkheid bestond de groep uit 7 jonge mannen, de Thomas Bem uit het boek is een fictieve achtste lid van de groep. Marks moeder zou gaan trouwen, maar werd op Thomas verliefd, waarna zij later toch met haar verloofde een huwelijk aanging. Thomas was een held, Marks vader een gewone burgerman, een beetje kleurloos. Maar met verrassend heldere ideeën over heldendom. Hieronder een uitgebreid citaat.

'Generaties helden, hele bataljons helden, zei hij, waren niet meer dan gewone mensen wiens levensloop was overgenomen door de loop van de gebeurtenissen, mensen die zonder veel nadenken niets meer gedaan hadden dan een hond die bijt wanneer zijn staart tussen de deur gekomen is – mensen die, toen hun staarten bevrijd werden en hun bewustzijn weer normaal werkte, het gevoel hadden toeschouwers van hun eigen leven te zijn. En toch – en daar kwam het op aan – zo af en toe, tegen alle regels van menselijk gedrag in, kwam het voor: een heldendaad die van tevoren gepland was, die om de juiste redenen ondernomen werd en uitgevoerd werd in de

wetenschap, men mag wel zeggen de tragische wetenschap, welke de risico's waren die er aan verbonden waren. Iets net zo onbegrijpelijk als wanneer het paden zou regenen. Het is niet mogelijk, denk je. Je kunt het niet geloven maar toch liggen daar ineens paden op het plaveisel. Als dat gebeurt, zei hij, dan is alles wat je doen kunt je er over verbazen en er je hoed voor afnemen.'

Marks vader zag ook hoe moeilijk het was om innerlijk afstand te houden tot de vijand en niet overstag te gaan:

'Wanneer mensen geconfronteerd worden met een persoon die totale macht over hen heeft, blijken de meesten van hen, bijna zonder het zich bewust te zijn, te proberen het die persoon naar de zin te maken. Je kon zien hoe ze zochten naar de juiste gelaatsuitdrukking, de juiste houding; zoals dieren in het wild, wisten ze instinctief de juiste plaats te vinden tussen waardigheid en lafheid – en daar te blijven staan, zonder te bewegen. Ze sloegen hun neutraliteit om zich heen als camouflage. Het was een soort spel. Toegeven aan de afkeer van de ander zonder die aan te moedigen; de bastaardhond spelen zonder een trap te krijgen. Natuurlijk was dit het makkelijke gedeelte. De uitdaging zat er in om het publieke gedrag te verhinderen in je privé-leven door te dringen, in het gescheiden houden van de twee delen van je leven. En dit was onmogelijk. Niemand slaagde daar ten volle in. Niemand. Ieder uur dat je leefde, vanaf het moment dat je in het donker ontwaakte, was je bezig jezelf te herscheppen zodat je kon overleven.'

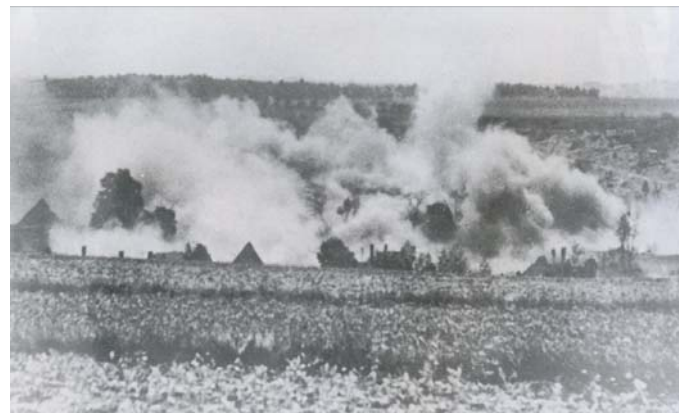
De verzetsstrijders moeten na de mislukte aanslag en de onverwachte dood van de Nazi waardoor uiteindelijk hun doel toch bereikt wordt, ervaren, dat ze niet alle consequenties van hun handelen hebben doorzien. De Nazi's laten willekeurige burgers boeten voor de dood van hun topman, het dorp Lidice wordt uitgemoord en met de grond gelijk gemaakt. (Zie de parallel met het Nederlandse dorp Putten waarvan de mannen werden weggevoerd en waarvan slechts enkele terugkeerden).

Uiteindelijk nemen de Nazi's het leven van duizenden willekeurige burgers, waaronder ook vrouwen en kinderen. De verzetsstrijders hebben het hier erg moeilijk mee: moeten ze zich overgeven zodat het ombrengen van burgers stopt? Hoe kom je in het reine met de wetenschap dat jouw daad die goed bedoeld was, n.l. mensenlevens sparen, juist mensenlevens heeft gekost? Thomas vindt een mechanisme om aan het besef van de omvang van zijn verantwoordelijkheid – schuld? – te ontkomen:

“Hij probeerde om hen getallen te laten blijven: 150 mannen en jongens, 190 vrouwen en kinderen. Getallen. Hij was er zich bewust van dat dit nu net datgene was wat de anderen ook hadden gedaan om in staat te kunnen zijn te doen wat ze hebben gedaan. Zichzelf toestaan zich in te denken wat ze als mensen die laatste momenten hadden gedacht, gezegd, gedaan, kon hij niet, dan zou hij instorten.’

Als de groep die een schuilplaats gevonden had in de crypte van een klooster door verraad door de Nazi's opgerold wordt, is Thomas juist afwezig: hij brengt de nacht door met zijn geliefde Ivana. Hij ontspringt de dans, maar kan dan de bitterheid van de gruwelijke werkelijkheid niet meer aan en voegt zich in de dood bij zijn kameraden. Ivana weet niets beters te doen dan terug te keren naar haar verloofde, die zielsveel van haar houdt en haar aanvaardt zoals ze is – waarom ze des te meer van hem houdt en hem des te meer haat....

GSB

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY : Oorlogsvlieger

Onlangs kwam ik dit boek weer tegen in mijn boekenkast en las er nu veel meer in dan toen ik een twintiger was. Ik wil graag een paar overwegingen uit het boek aan u doorgeven.

De Saint-Exupéry is wereldberoemd geworden door zijn boek *De kleine Prins*, het 'sprookje' voor volwassenen dat zoveel wijsheid verwoordt. Hij was vóór de tweede wereldoorlog een burgervlieger, maar nam in de begindagen van de oorlog deel aan de verkenningsvluchten die de Franse Generale Staf de nodige inlichtingen over de Duitse troepenbewegingen moesten geven. Nadat Frankrijk had moeten buigen voor de Duitse overmacht voegde hij zich niet bij de troepen van De Gaulle, omdat hij deze als de toekomstige naoorlogse Franse dictator zag. Hij verbleef ruim twee jaar in de Verenigde Staten en Canada. Hij schreef verder nog o.a. : *Terre des hommes*, *Nachtvlucht* en *Zuidelijke Post*.

Het boek *Oorlogsvlieger* vat in de beschrijving van één verkenningsvlucht boven Noord-Frankrijk, in de buurt van Arras, alles samen wat hij tijdens zijn verkenningsstochten heeft meegemaakt. Een denigrerende opmerking over Hitler werd er door zijn uitgever Gallimard uitgehaald – en bij herdrukken is die nooit meer opgenomen. Omdat hij de houding van de Joodse vlieger Israël prees, werd zijn boek tijdens de oorlog vrij snel na verschijning in het 'vrije' Vichy-Frankrijk verboden en omdat De Gaulle hem een vriend van de Duitsers noemde werd publicatie later ook in

het bezette deel van Frankrijk verboden. In juli 1944 is hij bij een vlucht in de Middellandse Zee gestort. Hij maakte toen deel uit van het Noord-Afrikaanse Franse leger dat poogde het vaderland vanuit het zuiden te bevrijden. De toedracht van het ongeluk is tot nu toe omgeven met veel vraagtekens. Pas in 1998 werden er voor het eerst persoonlijke bezittingen en stukken van het toestel gevonden. Een sensatie voor de Fransen die inmiddels de schrijver in hun hart hadden gesloten.

Het boek begint met de overweging, dat de schrijver wel bereid is om te sterven, maar niet dan nadat hij begrepen heeft waarvoor.

Als captain van een verkennerteam dat foto's moet maken van de stellingen van de vijand, rust op hem een grote verantwoordelijkheid temeer daar hij weet dat hun missie nauwelijks kans van slagen heeft: alsof je met enkele glazen water een bosbrand wil blussen, het water wordt geofferd maar het gewenste resultaat blijft uit. Wat moeten 40 miljoen boeren tegen 80 miljoen industriearbeiders, 1 man tegen 3, 1 vliegtuig tegen 10, 1 tank tegen 100?

De nederlaag is zeker, waarom die zinloze offers?

'Want een offer verliest zijn grootheid als het verworden is tot een parodie of zelfmoord.' Van de 23 teams van zijn groep 2/33 zijn er al 17 niet teruggekeerd, waarom nog meer riskeren? Zijn commandant Alias erkent dat het een stomme opdracht is, maar ja, de Generale Staf wil het... Zelfs als ze behouden terug zullen keren is het de vraag of de genomen foto's de Generale Staf wel bereiken, want die moet regelmatig verhuizen en de situatie op de grond is intussen allang veranderd.

Hij begrijpt zijn eigen land niet meer. Toch voert hij, net als de anderen zijn opdracht uit, het 'waarom' houdt hem echter constant bezig. Het is alsof ze oorlogje spelen via de regels omdat het nu eenmaal zo hoort, maar de realiteit niet echt beseffen, niet willen constateren dat de nederlaag een feit is en doorvechten vruchteloos.

Als hij in zijn vliegtuig zit, wordt voor hem de oorlog teruggebracht tot de kleinste proporties, namelijk het correct bedienen van zijn

instrumenten. Hij heeft als vlieger de nodige avonturen beleefd, in Noord-Afrika, waar hij in de woestijn strandde, en het er op het nippertje levend afbracht, en in Zuid-Amerika.

Maar deze verkenningsvluchten behoren niet tot het avontuur, het is een ersatz-avontuur. 'Want een avontuur is gebaseerd op de rijkdom van de banden die het smeedt, de problemen die het stelt en de oplossingen die men vindt.' Oorlog is juist het verbreken van banden en daarom een ziekte, zoals typhus. De schrijver ziet hoe vluchtende mensen spullen meenemen die hen dierbaar zijn, maar dat schilderij, dat vaasje heeft pas echt waarde in het huis waarin het de bewoners vreugde verschaft, en is waardeloos op de kar waarop hun schamele bezittingen liggen. Zij zijn, net als de vluchtelingen, vissen buiten het water.

De consequenties van de vlucht heeft niemand overdacht. Men wil de mensen redden, maar ze dreigen om te komen op hun tocht, omdat er geen eten of water is, geen plaats om te overnachten. Een baby van zes maanden sterft omdat er geen melk is, een vrouw die aan de kant van de weg bevalt, overleeft het niet. De geëvacueerden spreken niet over de nederlaag, zij zijn het.

Soldaten op weg naar het noorden lopen vast en steken hun handen uit de mouwen om te helpen waar ze kunnen, een motor repareren, een band plakken, vrouwen en kinderen beschermen. Ze worden zonder het zich bewust te zijn, 'bekeerd' tot de vrede, en denken er niet over na, of hun handelwijze straks als desertie of als humanitaire moed gezien zal worden, of ze straks een onderscheiding zullen krijgen of een kogel op de executieplaats. Zonder de samenhang van het leger zijn ze ook in feite geen soldaten meer, slechts een optelsom van individuen.

'Ach! De schema's die de historici later zullen opstellen. De lijnen die ze zullen bedenken om een betekenis te kunnen geven aan deze chaos. Ze zullen een woord van een minister nemen, de beslissing van een generaal, de discussie van een commissie en ze zullen er een parade van schimmen van maken, van historische gesprekken met verantwoordelijkheden en verziende blikken. Ze zullen acceptaties verzinnen, pleidooien, zwakheden. Maar ik

weet wat een geëvacueerde minister is.' [...] De historici vergeten de realiteit. Ze bedenken mensen die nadenken, die met mysterieuze banden verbonden zijn aan een wereld die duidelijk is, die beschikken over deugdelijke inzichten en ernstige beslissingen overwegen aan de hand van de 4 cartesische principes. Ze zullen de krachten van het goede onderscheiden van de krachten van het kwade. De helden van de verraders. Maar ik stel ze een vraag: "Je moet, om iets te kunnen verraden, verantwoordelijk zijn voor dat iets, ermee kunnen handelen, het moeten kennen. In deze dagen (van oorlog) moet je al een genie zijn om vanuit die positie te kunnen handelen. Waarom geef je de verraders geen lintje?"

De werkelijkheid is er een van verbroken verbindingen, letterlijk en figuurlijk, van geruchten en boodschappen die allemaal tot hetzelfde vlak zijn teruggebracht: er lijdten 10 miljoen Fransen honger, de stad Blois staat in brand, uw chauffeur is teruggevonden.

Antoine de Saint-Exupéry

Niemand is echt op de hoogte, het is alsof men met 7 letters de hele Bijbel moet reconstrueren. Hij ziet ondanks de nederlaag, die nog niet erkend of zelfs maar doorgedrongen is, hoe een gerucht – de Amerikanen gaan ons helpen – voor het samenbinden van wat uiteen gevallen is kan zorgen. Daarom wil hij niet dat men Frankrijk zal beoordelen op de nederlaag, maar op de bereidheid offers te brengen en de oorlog te accepteren ook al was er geen schijn van kans op een overwinning.

'Waarom zou je een land ervan beschuldigen koren voort te brengen en geen machines, slechts één persoon tegenover twee te kunnen plaatsen. Waarom zou die schande alleen op ons rusten en niet op de hele wereld?' [...]

Het leven doet, zoals altijd, de formules breken.

De nederlaag kan later de weg tot wederopstanding blijken te zijn, hoe lelijk die nederlaag er ook uit ziet. [...] De eerste daad van tegenstand die te laat komt, is altijd een verliezende daad, maar het is ook het ontwakken van verzet. Zoals een boom voort kan komen uit zaad dat in de bodem gestorven is.'

De oorlog is niet een acceptatie van risico's en van strijd, maar die van de dood zelf. Maar die dood aanvaarden om door de wereld hoog geacht te worden is stupide. Hij weigert aan wie dan ook de rol van oordeel, omdat ze strijden voor een zaak waarvan ze overtuigd zijn dat het een zaak is die alle mensen betreft. Hij wil niet sterven uit wanhoop, niet sterven voor de eer – die vraag zou niet eens moeten opkomen, want wat is eer?

Om het land te beschermen werd de menselijke erfenis opgeofferd. Dorpen werden vernietigd, bomen werden omgehakt omdat ze in het schootsveld stonden. Maar die bomen, soms driehonderd jaar oud, hadden een hoofdrol gespeeld in het leven van het dorp. Ineens was de waarde ervan verdwenen, onherstelbaar aangetast.

De schrijver ziet hoe tijdens zijn verkenningsvluchten dorpen, rivieren en wegen stippen en lijnen zijn – maar telkens keert in zijn bewustzijn terug dat die stippen en lijnen met mensen te maken hebben, mensen met een ziel en een lichaam, mensen die tot liefde in staat zijn. In alle onzekerheid daar op grote hoogte, achtervolgd door Duitse jagers, vindt hij houvast in zijn herinneringen, in zijn vakmanschap, die van hem zijn en hem door niemand afgenomen kunnen worden. Zolang je die hebt, en niet ten prooi valt aan wanhoop, ben je overwinnaar, zelfs als je verliest.

Hij ervaart een intense verbondenheid met de bevolking beneden die hij moet beschermen. Hij voelt hoe de hopeloze taak hem laat worden wie hij in essentie is. Hij leert in deze ene vlucht meer dan in tien andere jaren. Het netwerk van verbindingen, ten diepste liefde, laat mensen worden. Zoals brood dat gebroken en uitgedeeld wordt aan de tafel van

het boerengezin waar hij is ondergebracht, een band smeedt tussen hen die het brood eten. Het is bijna een religieuze daad. Door te delen verrijk je jezelf. Als de vliegers nog hun nutteloze vluchten uitvoeren, dan doen ze dat omdat zij het volk vertegenwoordigen en dan kun je nooit ten prooi vallen aan de wanhoop. Zolang iemand in een steen de vorm van de kathedraal kan zien die met die steen gebouwd zal worden, is er nog geen sprake van een nederlaag. De verbondenheid die hij voelt zal hij verdedigen in zichzelf en tegen anderen, hij zal zich niet laten meeslepen in redeneringen, chantage of polemieken.

'Omdat ik een van hen ben, zal ik in mezelf nooit de mijnen verraden, wat ze ook doen. Ik zal nooit over hen preken tegenover anderen. Als ik ze kan verdedigen, dan zal ik dat doen. Als ze me met schande overladen, dan zal ik die schande in mijn hart bergen en er niet over spreken. Wat ik ook over hen denk, ik zal nooit tegen hen getuigen.[...] Ik ben van Frankrijk. Frankrijk bracht mensen als Renoir, Pascal, Pasteur, Guillaume en Hochedé (collega-piloten) voort. Ze bracht ook mensen voort die niet berekend waren voor hun taak, politici en bedriegers. Maar het lijkt me te gemakkelijk om te claimen dat je bij de ene categorie hoort en elke verwantschap met de andere loochent.'

De nederlaag verdeelt, verbreekt bestaande banden en daar schuilt de dood: hij zal niet aan die verdeeldheid meedoen door de schuld van de nederlaag op anderen te werpen die anders denken dan hij. De geschiedschrijvers bijvoorbeeld die achteraf een verslag schrijven waarvan je de indruk krijgt dat alles een reden had, alles een oorzaak, dat gevolgen waren overwogen en voorzien. Alsof alles of in elk geval het meeste klopte, maar de werkelijkheid is weerbarstig, buigt niet voor onze ordeningscategorieën, voor onze behoefte aan

duidelijkheid en overzicht.

Als je je ontrekt aan je gezamenlijke lot, dan loop je je weg misschien vol glorie omdat je geen deel wil hebben aan de nederlaag, maar je loopt als een dode.

Een echte leider zegt: 'Ik ben verslagen' en niet: 'Mijn manschappen zijn verslagen'; hij neemt de verantwoordelijkheid op zich. Dat is geen zwakte maar kracht.

De schrijver wil zich niet langer laten bedotten door de waarheid van de polemieken, die schuld afschuiven. Hij wil niet langer nukkig zijn over het slechte materiaal waarmee hij de lucht is ingestuurd, hij blijft niet hangen in zijn hoop dat buurlanden te hulp zouden zijn geschoten. Hij wil niet blijven hangen in hoe de mensen zouden moeten zijn, maar aanvaarden wie ze zijn. Hij wil leven vanuit de ervaring dat fouten erkennen je menselijkheid herstelt. Het gaat hem om de Mens, want die is de essentie van zijn cultuur, die is de sleutel tot Verbondenheid, die is het principe van zijn overwinning.

Het is gemakkelijk om alle mensen aan dezelfde regels te binden, maar je moet hen aan zichzelf als Mens binden. De schrijver beseft hoezeer de beschaving van zijn land gefundeerd is in religieuze, christelijke waarden. Daar denkt hij bewogen over na, zoals je nadenkt over de bouw van een kathedraal om de architectuur ervan te kunnen begrijpen. Doordat alle mensen voor God gelijk zijn, is er Gelijkheid. Daaruit komt ware Broederschap voort en ware Barmhartigheid en de Verantwoordelijkheid van ieder voor de ander, gebaseerd op Respect voor zichzelf en de ander.

Maar de waarden zijn geperverteerd door een verkeerd opgevat humanisme.

De Mens werd gereduceerd tot individu.

Dan groet de soldaat de kapitein niet meer, want hij groet een individu en niet de representant van de staat. Dan wagen 100 mijnwerkers hun leven niet meer om één opgesloten mijnwerker te redden. Dan wordt er gegeven vanuit hoogmoed, wordt van de ontvanger dankbaarheid geëist. Dan wordt vergeten wat een offer is. Dan praat je over de stenen die de kathedraal hebben doen verrijzen, maar de essentie van wat die kathedraal is

ontgaat je. Dan definieer je de mens door zijn kwaliteiten, door wat hij zegt, maar het wezenlijke zit in wat hij doet.

De essentie van de christelijke erfenis is verloren gegaan in de cultus van de Staat of de Massa. Je wilt sterven voor een Kathedraal, niet voor de stenen, voor een Volk, maar niet voor een menigte, voor de Mens als de steunpilaar van Verbondenheid, Gemeenschap. Het humanisme moet de Mens herstellen en Verbondenheid baseren op gave, op offer. Zo zal de maatschappij de bron van zijn kracht doen herleven, de bron waardoor hij tegelijkertijd gelaafd wordt.

Als hij morgen weer vertrekken moet, weet hij waarvoor hij nog strijdt:

'Ik zal vechten voor de Mens. Tegen zijn vijanden. Maar ook tegen mezelf.'

GSB

De NSB'er een gewone burger? Over het proefschrift van Josje Damsma.

Hoewel de titel veelbelovend klinkt: 'Nazis in the Netherlands. A social history of National Socialist collaborators, 1940-1945', valt het resultaat tegen. 220 pagina's is ook wel wat mager voor zo'n weidse titel. Goed is in ieder geval dat dit boek gratis is te downloaden via <http://dare.uva.nl/record/448535>

Dit proefschrift draait om de invloed die het lidmaatschap van de NSB heeft gehad op het sociale leven van NSB-leden. Aangezien de NSB door andere Nederlanders als een vijandige organisatie werd gezien, zou je ervan uit kunnen gaan dat haar leden ook sociaal gezien geïsoleerd waren, In de eerste

Josje Damsma.

3 hoofdstukken geeft Damsma vooral informatie over de NSB als politieke beweging en hoe de leden hierdoor beïnvloed werden. Ik ben daar niets nieuws in tegengekomen, het is allemaal al eens eerder en m.i. beter beschreven.

Wat betreft de sociale achtergrond van NSB'ers is haar conclusie dat die niet afwijkend was als het gaat om religie of om beroeps-achtergrond. Ze vond wel één opmerkelijk gegeven: het gemiddeld aantal scheidingen lag vijf maal hoger in de steekproef van NSB'ers dan onder de rest van de Nederlandse bevolking. Ze verklaart dit als volgt: NSB'ers maakten naast hun keuze voor de NSB vaker non-conformistische keuzes dan de gemiddelde Nederlander, want zij waren wel gewend om afwijkende keuzes te maken.

Toen ik dat las was ik wel benieuwd hoe ze die berekening heeft gemaakt. Want de NSB'ers die zij heeft onderzocht, woonden allemaal in grote steden in het westen van het land. Maar in haar proefschrift is daar niets over terug te vinden. Sterker nog, aan dit onderwerp worden slechts vijf zinnen besteed en er is geen literatuurverwijzing. Toch wordt het op de website van het NIOD als een van de opmerkelijkste conclusies van het proefschrift vermeld!

In hoofdstuk 4 daalt ze af naar het gewone

leven van NSB'ers. Ze heeft daarvoor de situatie van zo'n 300 NSB'ers uit Amsterdam, Utrecht, Hilversum, Leiden en Haarlem bekeken. Haar informatie heeft ze gehaald uit locale en landelijke NSB dagbladen en uit archieven van NSB-organisaties. Verder bekeek ze politie- en regionale archieven en vooral dossiers in het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging. Daar heeft ze gekeken naar de getuigenissen over NSB'ers door buurtbewoners na de oorlog en naar brieven en aantekeningen die tijdens de oorlog zijn gemaakt. Ze geeft aan dat deze methode niet ideaal is, maar dat er niets beters is.

Uit al dit materiaal blijkt volgens haar dat de NSB als organisatie algemeen gehaat werd en ook 'de NSB'er' kon op afkeuring rekenen. NSB'ers werd vooral het 'verraad van het vaderland' aangerekend. Daarom was 'de NSB'er' in wezen erger dan 'de Duitser'; die laatste had immers niet zelf voor zijn nationaliteit gekozen, de NSB'er wel voor zijn lidmaatschap. Maar hoe lagen de verhoudingen op individueel niveau?

Om dit na te gaan heeft ze drie Amsterdamse straten onder de loep genomen en bekeken hoe de verhouding was tussen NSB'ers en andere bewoners. Dit deel van haar onderzoek, dat ze samen heeft gedaan met Erik Schumacher, is al in 2010 verschenen als boekje met de titel 'Daar woont een NSB'er!'

Wat zijn haar bevindingen?

Uit de verklaringen van burens na de bevrijding die ze gevonden heeft in de CABR dossiers, blijkt dat het oordeel over NSB'ers afhing van het feit of ze zich provocerend gedroegen. Als mensen actief lid waren van de NSB werd dit weliswaar afgekeurd, maar pas als mensen persoonlijk last hadden van het lidmaatschap van hun NSB-buren, leidde dit tot verwijdering. Daarnaast blijkt dat het van belang was of iemand al eerder problemen veroorzaakte. In dat geval werkte het NSB-lidmaatschap als katalysator. Ook zelfverrijking of zichtbaar geweld werd nadrukkelijk afgewezen, dit gedrag paste namelijk in het algemene negatieve NSB-beeld en bewees dat hij of zij een 'echte NSB'er' was. Als hij of zij zich als een 'normale' buur

gedroeg, had de NSB'er ruimte genoeg om banden met de omgeving aan te gaan.

Gezien haar uitgangspunt: de NSB wordt gezien als een vijandige organisatie dus haar leden zullen dan wel buitengesloten worden, is dit een opmerkelijke uitkomst. Maar hier houdt de analyse van Damsma op, terwijl het m.i. dan pas interessant wordt. Want is dat juist niet een normaal patroon: als je burens last veroorzaken, zul je ze er op aanspreken of juist mijden. Waar ligt dan het verschil met andere overlastgevers ?

Een ander opmerkelijk standpunt van Damsma is te vinden in het hoofdstuk dat gaat over de situatie na Dolle Dinsdag. Damsma doet verslag van een aantal brieven die ze in het CABR heeft gevonden van mensen die naar Duitsland waren gevlucht. In deze brieven naar familie in Nederland werd benadrukt hoe goed de voedselsituatie in Duitsland was. Ze verklaart dit uit het feit dat mensen hun familie niet willen verontrusten, want hoe kan het dan, aldus Damsma, dat bij het onderzoek van Ismee Tames de kinderen van NSB'ers juist klaagden over honger en slechte omstandigheden in Duitsland? Ja, hoe kan dat? Laat ik eens een gokje wagen: misschien zaten die kinderen in een andere omgeving: in andere kampen, bij boeren enz. Damsma geeft aan dat ongeveer de helft van de NSB'ers naar Duitsland vluchtte en dat ze zo'n tien brieven heeft gelezen, onduidelijk is of die allemaal positief waren. En over hoeveel kinderen die zich de slechte omstandigheden herinneren, gaat het bij Tames? Daarover is niets te vinden, maar het weerhoudt Damsma er niet van om de herinneringen van deze kinderen af te doen als verzinsels met als doel dat zij door anderen als slachtoffer worden gezien. Zij noemt dit het onschuldig kind perspectief, in navolging van Ismee Tames die dit heeft gelanceerd in haar boek 'Besmette Jeugd.' Aangezien Damsma was opgenomen in de onderzoeksgroep van het project Erfenissen van Collaboratie van het NIOD en een werkplek in – zoals ze zelf schrijft – de 'foute kamer' van het NIOD kreeg, ben ik daar niet verbaasd over.

Cuny Holthuis-Buve

VOOR-OORDELEN EN BEELDEN

Ruth Barnett hield in Engeland een lezing op een studiedag voor therapeuten. Daarin ging ze nader in op de moeilijkheid voor therapeuten om begrip op te brengen voor (im)migranten, omdat de leefwereld van vroeger en de leefwereld van nu voor deze mensen erg van elkaar kunnen verschillen en de therapeut eigenlijk alleen de eigen leefwereld als referentiekader heeft.

In haar betoog belichtte ze een paar interessante aspecten die ook voor ons belangrijk kunnen zijn. Die zal ik in het onderstaande doorgeven, aangevuld met voorbeelden uit onze eigen leefwereld, die van Nederland.

De beelden die therapeut en cliënt in hun bagage hebben is verschillend; hoe zal een echte communicatie tussen hen tot stand kunnen komen? Het minste is dat de therapeut zich ervan bewust wordt dat er verschillen zijn en dat voor-beelden een belangrijke rol spelen. Onze voorouders leefden in een wereld die heel onzeker en onveilig was. Gevaar loerde aan alle kanten, er gebeurden onverwachte dingen waarop een juiste reactie nodig was, omdat het als deze ontbrak catastrofaal kon worden voor de groep. In het menselijke brein was een mechanisme actief dat onze voorouders min of meer op onverwachte gebeurtenissen voorbereidde. Ze bouwden aan de hand van tekenen in tijd en ruimte een vage voorstelling op van wat zou kunnen gebeuren. Deze voorbeelden of voor-oordelen waren in hun leven zeer nuttig.

In het brein van mensen van nu is dit mechanisme nog steeds aanwezig, al zijn we er ons meestal niet van bewust. Pas als iets heel anders is dan we hadden verwacht, dan we ons hadden voor-gesteld, valt het ons op dat we al een vaag of vrij helder idee hadden van wat we nog niet hadden gezien. Dat gebeurt bijvoorbeeld als we met iemand door de

telefoon een afspraak maken. We vormen ons een beeld aan de hand van de stem die we horen, de manier van praten, de inhoud van het

gesprek. Als we de persoon in kwestie dan ontmoeten, zijn we soms heel verbaasd dat deze heel weinig lijkt op de persoon die we ons van tevoren hadden voorgesteld.

Onze voorouders ontwikkelden gevoelens van veiligheid bij datgene en bij die mensen bij wie ze behoorden en gevoelens van wantrouwen, angst of agressiviteit ten opzichte van alles en iedereen die 'vreemd' was. In hun tijd was dat een nuttige verworvenheid, in onze dagen is dat vaak een struikelblok. Iemand die 'anders' is roept allereerst een gevoel van onbehagen of wantrouwen op, dat zit zo in onze hersens geprogrammeerd. Als je je dat bewust bent, kun je van deze eerste impuls afstand nemen en met oprechte belangstelling de andere of het andere bekijken. En dat lukt meestal wel. Als er maar af en toe iets of iemand anders zich aandient, dan kan het gevoel van je bedreigd voelen op de achtergrond blijven. Maar als de 'anderen' ineens in grote getale in onze leefwereld binnenkomen, dan kunnen we ze als indringers ervaren en wordt het oude mechanisme weer actief.

Goede of negatieve ervaringen laten een erfenis in ons achter, die de manier waarop we later reageren beïnvloed. Stel, we hebben een negatieve ervaring met iemand die Frits heet. Ontmoeten we iemand anders die ook Frits heet, dan moeten we eerst de directe impuls die opkomt – daar heb je Frits weer, die me voorgelogen heeft – onderdrukken voor we ons kunnen openstellen voor de totaal andere Frits die voor ons staat. Hooguit denken we dan: die naam hoort niet bij deze aardige, betrouwbare man, maar dat komt alleen doordat we aan die naam Frits een negatieve ervaring gekoppeld hebben. Stel, we hebben een goede ervaring met iemand die Joke heet, dan hebben alle volgende Joke's het makkelijk: we treden hen in elk geval met sympathie tegemoet. We stellen ons beeld pas bij als blijkt dat déze Joke niet aardig is.

Dit brengt ons bij het fenomeen dat in het 'groot' tot discriminatie kan leiden. Een Surinamer heeft steunfraude gepleegd – net als zoveel Nederlanders – en ineens denken we dat alle Surinamers dus frauderen. Die éne man of vrouw wordt model voor de groep waartoe ze behoren en allen die tot de groep

behoren worden dan verdacht vanwege datgene wat slechts die éne heeft gedaan. Zo komen we op stereotypen als de zuinige Zeeuw, de gastvrije, vriendelijke Brabander, de luie

Surinamer, de püntliche Duitser, de sjacherende Jood, de arrogante Brit, de irritante homo, de domme plattelander of de individualistische stadsmens, de zeurende oorlogskinderen, de zakkenvullende managers en de kwezelige dominees.

Als we ons een bepaald beeld hebben gevormd van bijvoorbeeld een plaats waar we op vakantie willen of als we lezen over een concentratiekamp, en we hebben geen gelegenheid om de plaats of het kamp te bezoeken, dan blijft dat eerste beeld bij ons hangen. Telkens als de naam van die vakantieplaats of dat kamp klinkt verschijnt dat eerste beeld voor ons geestesoog. Dat beeld kan wel heel erg verschillen van hoe de plaats er in werkelijkheid uitziet. Een bezoek kan dat aan het licht brengen, hoewel het ook mogelijk is dat het beeld in ons brein zo sterk is dat we de werkelijkheid niet echt goed meer waarnemen. Het bijstellen van ons beeld gebeurt dan maar gedeeltelijk.

Reclame is gebaseerd op het verschijnsel van beeld-vorming. De reclamemensen geven ons een positief beeld van het product dat ze aan de man willen brengen waardoor we ernaar gaan verlangen het te kopen. Mensen met een religieuze of politieke missie zullen negatieve beelden gebruiken om mensen bang te maken om hen zo van hun gelijk te overtuigen.

Stereotypen zijn hardnekkig, omdat we ze hebben zonder ons ervan bewust te zijn, omdat ze 'normaal' zijn in onze cultuur, omdat we ze hebben overgenomen van onze omgeving zonder dat we ons dat realiseren, en vaak

zonder dat we ooit iemand van de groep die we in stereotypen beschrijven hebben ontmoet. Een bekend voorbeeld is dat in landen waar nauwelijks meer Joden wonen het antisemitisme niettemin nog steeds springlevend is. Maar ook als we geen Surinamers of homo's of dominees ontmoeten, kunnen we over hen vooroordelen hebben, van horen-zeggen. We hebben ook niet de gelegenheid om die beelden te toetsen aan de werkelijkheid. Daarom lijken mij vooroordelen heel sterk als je juist níet ervaringen met de groep waartoe ze behoren hebt opgedaan. Als je een integere Surinamer, een niet-irritante homo of een niet-kwezelige dominee ontmoet kun je je aanvankelijke, onbewust overgenomen beeld bijstellen, het stereotype doorzien en afzweren.

Onze voorouders waren bang voor diegenen die anders waren dan zichzelf, zij waren per definitie de vijand die hen in hun voortbestaan bedreigden. Voor onze tijd kunnen mensen die anders zijn een bedreiging vormen op de arbeidsmarkt of voor het in aanmerking komen van een gesubsidieerde huurwoning. Ons leven staat niet meer op het spel, maar 'anderen' halen ons wel gemakkelijk uit onze 'comfort-zone'. We worden in elk geval aan het denken gezet, we moeten in elk geval onze situatie tegenover hen bepalen. Dat alleen al kan ons irriteren en andere negatieve gevoelens oproepen. Het minste is dat we ons van die anderen afkeren, niks met ze te maken willen hebben, ze isoleren, verder gaan met de dingen van de dag. Onverschilligheid, gebaseerd op vage gevoelens van onrust en onlust. Pas als de ander gezien wordt als een mens als wijzelf zijn, een mens die een beroep op ons doet, op onze solidariteit, als we ons uit de 'comfort-zone' laten halen, pas dan kunnen we ons gaan interesseren in wie die ander werkelijk is en kunnen we hem gaan waarderen om de geheel eigen inbreng die hij heeft in ons leven en in de maatschappij.

Dan nog blijft het voor ons moeilijk om te weten welke beelden die ander met zich meedraagt. Als ik een lezing geef over oorlogskinderen vertel ik vaak hoe ik als kleuter aan het Wassenaarse strand de betonpalen met prikkeldraad zag die nog

Rotterdam

overal in de zee aanwezig waren. Toen ik een tijdje later weer eens op het strand kwam waren die verdedigingswerken opgeruimd. Ik was heel verbaasd en ook een beetje boos dat de zee er nu heel anders uit zag. Ik zei tegen mijn moeder: 'Wat hebben ze nou gedaan, de palen zijn weg!' Ik wist niet dat een zee zónder palen het juiste beeld was, het beeld van vreedstijd, maar hoe kon ik dat als oorlogskind weten, ik had de zee nog nooit zó gezien! Mijn eerste beeld van Rotterdam is van een stad in puin, de herbouwde stad is een beeld dat haaks staat op dat 'oerbeeld' van Rotterdam. Ik werd geboren in een tijd van spanning – en in tijden van spanning, bijvoorbeeld hoogwater waardoor je moet evacueren – word ik heel rustig: want dat gevoel van iedereen in spanning ken ik, het is mijn oergevoel en voelt dus 'goed' aan. Het is natuurlijk bizar dat een zee met palen, een verwoeste stad en een tijd van spanning 'goed' voelen, maar zo ligt dat nu eenmaal voor mij.

Wat zijn de beelden die immigranten, asielzoekers en vluchtelingen met zich meedragen – en hoe kunnen we er rekening mee houden? Ruth Barnett heeft die vraag in haar lezing voorgehouden aan de daar verzamelde therapeuten. Misschien zijn die therapeuten in het voordeel die zelf beelden met zich meedragen die anders zijn dan die van de meerderheid in hun omgeving. Ruth was een Duits meisje van Joodse komaf dat met een van de Kindertransporte naar Engeland is gekomen. Zij weet hoe zij een plekje moest vinden in een omgeving die niet wist wat er zich in haar innerlijk afspeelde. Vanuit die eigen ervaring heeft ze meer mogelijkheden om met haar cliënten die uit andere landen of culturen komen tot een vertrouwensband te komen. Maar makkelijk is het dan even goed nog niet.

GSB

UIT DE MEDIA

Uit interviews die in diverse kranten verschenen nemen we enkele markante fragmenten over.

Altijd weerslag

'De gebeurtenissen in de oorlog hebben altijd hun weerslag gehad op mijn leven', zei Gerrit Weijs uit Coevorden. Zijn vader stond als betrouwbaar bekend, zoals uit een verklaring met handtekeningen bleek, nam zelfs onderduikers op in zijn boerderij, ook al was hij lid van de NSB. 'Toch heeft mijn vader nooit iemand verraden of een delict gepleegd. Hij heeft zich juist ingespannen om degenen, werkzaam in de landbouw, vrijstelling te laten verkrijgen voor tewerkstelling in Duitsland.' Gerrits broer Albert werd op school gepest, ook door leraren en beëindigde zijn leven toen hij 39 was. Gerrit ondervond tegenwerking op zijn werk bij de PTT. 'De bedrijfsarts in Zwolle zei, toen ik in 1970 overplaatsing naar Almelo had gevraagd, 'Het kan mij niet verdommen waar je naar toe gaat. Voor mijn part ga je naar Amsterdam, Groningen, Middelburg of de gemeentereiniging. Ja, de gemeentereiniging, daar hoor jij thuis.' Na zijn ontslag op 49-jarige leeftijd heeft hij zich toegelegd op het begeleiden van mensen die hun levensverhaal willen opschrijven.

De last van een partner

In het blad Quest-Psychologie stond een interview met Gerda, de moeder van de schrijfster Bettina Drion.

De partner van een oorlogskind draagt op eigen wijze mee aan de last van een verleden dat niet van hem/haar is. Gerda verwoordt heel helder hoe zij met dit zwijgen en meedragen is omgegaan.

„En toen vertelde mijn man me op mijn 24ste dat zijn vader fout was geweest in de oorlog. [...] Ik vond het verschrikkelijk toen ik het hoorde, vooral voor mijn man. Hij heeft zijn hele leven last gehad van het verleden. Terwijl hij zelf niets verkeerd heeft gedaan. Hij heeft zich altijd afzijdig gehouden, trad nooit op de voorgrond. Hij leefde in voortdurende angst dat mensen het te weten zouden komen.

Mijn man had veel capaciteiten, maar leefde zo onopvallend mogelijk.'

Tegen haar familie heeft Gerda nooit iets over het verleden van haar schoonvader gezegd. Dat durfde ze niet aan. Hoewel het niet haar verleden was, schaamde ze zich er toch voor. Onderling hebben de vader en moeder van Bettina er ook niet vaak over gesproken, zeiden ook niets tegen hun kinderen. Pas toen Bettina's vader bij een vriendin in Drenthe over de oorlog ging praten, en deze hun sterk aanraadde het hun kinderen te vertellen voor ze het van een ander zouden horen, hebben ze de oudste twee kinderen ingelicht. 'Die reageerden veel minder verbaasd dan we dachten en namen het goed op. Ze vonden het eerder vreemd dat we zo lang hadden gewacht. Later hebben we het ook aan Bettina verteld, toen ze ernaar vroeg. Alle vier hebben ze altijd geweten dat er iets was, maar ze konden er nooit de vinger op leggen wat precies. Nu wel.'

De banaliteit van het kwaad

In het NIW van 10 mei j.l. stond een interessant artikel over de speelfilm Hannah Arendt.

Ik neem daar enkele stukken uit over.

In haar verslag van het proces tegen Eichmann sprak de filosofe Hannah Arendt over 'de banaliteit van het kwaad'. Voor de rechtbank in Jeruzalem waar hij terechtstond voor oorlogsmisdaden, bleek deze man niet te beantwoorden aan het traditionele beeld van de wrede massamoordenaar. In zijn glazen kogelvrije kooi stond geen losgeslagen sadist, maar een schrijftafelmoordenaar die naar eigen zeggen slechts bevelen gehoorzaamd had en de regels had gevolgd. Hij vertoonde geen spoor van berouw of zelfreflectie. Naar Hannah Arendt's inzicht kwam het kwaad niet voort uit radicaal denken, maar was het juist een gevolg van een *gebrek* aan denken, het gevolg van de

Hanna Arendt

menselijke neiging om orders op te volgen in plaats van zelfstandig te denken.

Indertijd kreeg Arendt nogal wat kritiek, o.a. omdat dat ze niet zou hebben doorzien had dat Eichmann wel degelijk een overtuigd Nazi was. Anderen stelden dat ze dat wel had doorzien maar zich daar niet mee tevreden wilde stellen, maar trachtte te begrijpen hoe het kon dat zo'n 'brave huisvader' tot gruwelijkheden in staat was.

Joke Hermsen zegt daarover in de Groene Amsterdammer: 'Het lijkt zinvoller dat we ons ook vandaag de dag realiseren dat apocalyptische betogen (...) ons inzicht in geweld niet vergroten maar versluieren.

Wie het kwaad als een demonisch fenomeen neerzet, heeft geen oog voor de microfysica van het geweld'.

Het raadsel van het kwaad is niet opgelost, maar er is de laatste tijd min of meer een consensus over ontstaan om het ontbreken van autonoom denken en een enorme invloed van de context als cruciale factoren te beschouwen. Natuurlijk komen sommige mensen tot geweld op grond van psychotische eigenschappen, maar die lijken meer uitzondering dan regel te zijn. Sociologen en psychologen richten zich de laatste decennia meer en meer op de context. De mens blijkt extreem gevoelig te zijn voor groepsdruk, en hij vindt aanvaarding door zijn directe relaties doorgaans belangrijker dan moreel handelen. 'Het autonome denken is de mensen niet aangeleerd, maar het volgen van regels wel, en om allerlei biologische redenen verstoppen ze zich liever in de groep dan dat ze de pijnlijke route van het bewuste, morele handelen volgen

waarbij ze zich iedere stap die ze zetten afvragen wat de gevolgen ervan zijn.' Milgram zag in Arendts overtuiging de bevestiging van de uitkomsten van zijn experimenten waarbij bleek dat mensen bereid zijn (onzichtbare) anderen pijn te doen als een autoriteit hun dat – in het kader van een onderzoek – vraagt.

De biograaf van Eichmann, David Cesarani, heeft er in zijn boek op gewezen hoe Eichmann zelf beweerde geen bevelen opgevolgd te hebben, maar uit overtuiging, als antisemiet, gehandeld te hebben. In de interviews met oud-SS'er Sassen heeft Eichmann eveneens benadrukt een overtuigd antisemiet te zijn. Daarmee distantiëren ze zich van Arendts mening.

De maakster van de film, Margaretha von Trotta, vindt niet dat Hannah Arendt zich vergist heeft: elke verdachte zal in de beklagdenbank proberen zijn eigen aandeel te bagatelliseren. Maar Eichmanns manier van praten, in clichés, in *bureaucratismes*, kan geen pose zijn geweest, dan zou hij toch op een keer uit zijn rol gevallen moeten zijn en dat is niet gebeurd, vindt Von Trotta.

Arendts leermeester Heidegger, de superdenker die zijn studenten het belang van denken voorhield, zwichtte uiteindelijk toch voor de nationaal-socialistische ideologie. Daarmee weerspreekt hij in feite Arendts these dat denken je beschermen kan tegen verkeerd handelen. Dat de gewone man voor Hitlers ideeën zou zwichten begreep ze wel, maar dat intellectuelen zich lieten meeslepen vond ze zeer teleurstellend. Door het voorbeeld van haar leermeester en andere wetenschappers keerde ze zich af van de filosofie en richtte ze zich meer op het politieke denken.

GSB

IDEALISME EN REALISME, HELDEN EN PRAGMATICI

In dit bulletin staat een aantal artikelen die elkaar ondersteunen of overlappen. Ik verwijs ernaar in het onderstaande stuk.

Ruth Barnett sprak in haar voordracht over de invloed van beelden op ons denken, over het ontstaan van stereotypen en vooroordelen. Ook in sprookjes en legendes, in allerlei landen en verschillende culturen, komen beelden voor die we koesteren en die hardnekkig in ons denken voortleven: de witte prins op het paard, de held die een monster verslaat, de jongeman met

idealen die de wereld in trekt om zijn ideaal na te streven en alle gevaren trotseert die op zijn pad komen. Deze verhalen vertellen in symboolvorm de (levens)geschiedenis van de mens. Met de personen in deze verhalen kunnen we ons identificeren, juist als we niet die prins, of die held of die idealist zijn. Door de identificatie ervaren we enigszins hoe het is die held te zijn zonder zelf in werkelijkheid een held te worden.

De invloed van die verhalen is groot, ook als we volwassen zijn houden we van de 'sprookjes', al weten we dat de werkelijkheid heel anders is.

Marks vader uit het boek 'The visible world' stelt dat helden zeldzaam zijn, net zo zeldzaam als padden die uit de lucht komen vallen. Hij is een realist. In het boek is Thomas Bem de idealist die zijn ideaal trouw blijft ook als hem dat het leven zal kosten. Het is goed invoelbaar waarom Ivana valt voor Thomas terwijl ze al met een realistisch ingestelde man verloofd is. De schrijver maakt ons in zijn boek o.a.

duidelijk dat de idealist bij ons mensen geliefd is, bewonderd wordt, verkozen wordt boven de saaie burgerman, maar dat de held het in de werkelijkheid van de oorlog niet kan volhouden en sterft. Waarop er voor Ivana niets anders over blijft om dan maar met de realiteit en het pragmatische genoeg te nemen. Idealen zijn mooi, maar er valt (soms) niet mee te leven. Pragmatici zijn niet beginselvast, maar overleven wel.

Antoine de Saint-Exupéry lijkt in het begin van zijn boek 'Oorlogsvlieger' een pragmaticus en realist, omdat hij zich afvraagt waarom hij en zijn collega vliegeniers nog de lucht in gestuurd worden om verkenningen uit te voeren, terwijl het zonneklaar is dat Frankrijk zal moeten zwichten voor de Duitse overmacht. Is het verantwoord om het leven van de piloten op het spel te zetten terwijl hun missies alleen maar verlies lijken op te leveren? Hij is heus wel bereid te sterven als dat moet, maar dan wil hij wél weten waarom. Hij worstelt met deze vraag en komt tenslotte uit bij een positie die als idealistisch te beschrijven zou zijn. Toch bevalt me deze term bij hem niet. Hij is ver verwijderd van de in het begin van de twintigste eeuw gangbare gedachte dat het een eer was om voor het vaderland te sterven. Hij is er zich van bewust, dat het een pseudo-ideaal is. Bovendien, als hij nationale gevoelens heeft, dan wil hij alle Fransen daarin aanvaarden, ook de niet-competente politici, de lafaards, degenen die zich aanpassen en de collaborateurs. Hij vindt het onjuist een keuze te maken voor de goeden tegen de fouten: de natie is één. Uiteindelijk vindt hij zijn antwoord in het besef dat in deze oorlog – en in principe in alle oorlogen – de mens als mens wordt aangetast. Als hij nog zijn leven waagt dan zal het zijn om de Mens te redden en te verdedigen, desnoods tegen zichzelf.

De verzetsmannen uit 'The visible world' dachten dat ze de consequenties van hun plan om Heydrich om het leven te brengen, hadden doordacht, maar dat bleek onjuist. De moord op de topman wordt gewroken op de burgerbevolking, o.a. van het dorp Lidice. De mannen raken er door in gewetensnood. De bevolking beseft: het is beter om je niet tegen de Nazi's te verzetten, je schiet er

misschien niet alleen je eigen leven bij in, maar ook anderen worden het slachtoffer. Ook als ze eigenlijk van karakter en ideaal helden hadden kunnen worden, houdt de werkelijkheid van de bloedige vergelding hen van actie ondernemen af.

In haar boek over de bezetting door de Duitsers van het Engelse eilandje Guernsey (vlak bij de Franse kust) schrijft Molly Bihet dat verzet plegen eigenlijk onmogelijk was. Bijna de helft van de bevolking was naar Engeland uitgeweken, de rest bleef: een kleine 24.000 mensen, mannen, vrouwen en kinderen. Zij was een van hen. Op een bepaald moment was het aantal Duitsers op het eiland even groot als het aantal inwoners dat gebleven was. Ga maar eens verzet plegen als de verhouding 1 op 1 is! Kritische journalisten die jaren na de oorlog meer of minder duidelijk de bevolking die gebleven was van collaboratie of al te welwillende aanpassing beschuldigden, konden zich kennelijk niet distantieëren van hun menselijke neiging helden boven burgermannetjes te verkiezen. Liever de droom dan de werkelijkheid. Zou de bakker geen brood meer hebben moeten bakken? Zou de boer de koeien niet meer hebben moeten melken en de chauffeur de bus niet meer hebben moeten besturen om zo de Duitsers dwars te zitten in hun voedselvoorziening en transport? De bevolking van Guernsey zou dan toch als eerste ten slachtoffer zijn gevallen! Liever dode helden dan mensen die zich aanpasten en in leven bleven?

Molly vertelt dat er op heel kleine schaal verzet werd gepleegd. Roy Machon maakte van munten kleine draaginsignes in de vorm van

een V (van victorie) met het portret van de koning in het midden. (Te vergelijken met het dragen van een anjer op de verjaardag van prins Bernhard of een lucifer met oranjeknop in je knoopsgat). Het gaf de burger moed, maar de Duitsers spoorden de maker ervan op en brachten hem over naar het kamp Laufen in Duitsland. Een duidelijk signaal naar de plaatselijke bevolking toe: verzet je niet, we weten jou en je familie te vinden. Rons werk werd op kleinere schaal door een andere jongeman voortgezet die gelukkig niet tegen de lamp liep.

In veel heldenverhalen blijft een bepaald aspect vrijwel onbelicht: hoe de familieleden over de verzetsactiviteiten van de held of heldin dachten. Teveel wordt alleen gekeken naar het macroniveau van het publieke leven en niet of nauwelijks naar het microniveau van het gezin en de familie. Bij Kombi ontmoette ik kinderen van verzetsouders die het er heel moeilijk mee hadden (gehad) dat hun vader had gekozen zijn leven op het spel te zetten voor de bevrijding van het land of voor hulp aan vluchtelingen en onderduikers. Sommigen hadden zich in de steek gelaten gevoeld: was de vrijheid, waren die anderen dan belangrijker dan zijn vrouw en kinderen? Zij hadden wát graag een pragmatisch ingestelde vader gehad in plaats van een held!

Daar duikt natuurlijk een gigantisch dilemma op: als iedereen voor de familie zou kiezen, zou niemand zich voor bevrijding of hulp aan onderduikers willen inzetten. Het is echter duidelijk dat ook het heldenverhaal niet alleen maar positieve kanten heeft, zoals ook Mark Slouda in zijn boek heeft laten zien. Antoine de Saint Exupéry komt uit bij de verdediging van de Mens, de humaniteit, de menselijke samenleving. Maar de consequenties voor de familie heeft hij niet in het vizier gehad. Het dilemma blijft daarom. Hij pleit echter voor het verlaten van de weg om te oordelen: helden of verraders, wie zal uitmaken tot welke categorie iemand behoort? Hij kiest voor de Mens en daartoe behoren allen die deel uitmaken van de natie – of van de wereldbevolking – ongeacht hun daden of overwegingen.

GSB

Mogelijkheden tot inzage van dossiers bij het Nationaal Archief

In het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging zijn de justitiële dossiers van de van collaboratie met de Duitse bezetter verdachte Nederlanders ondergebracht.

De toegankelijkheid van de dossiers wordt bepaald door de Archiefwet van 1995.

Bij het Nationaal Archief gelden beperkende voorwaarden voor de inzage van de dossiers. Deze beperking geldt echter alleen als de persoon waarover informatie gezocht wordt in het archief nog in leven is. Is deze echter overleden, dan is het archief in principe voor iedere burger toegankelijk. Het Nationaal Archief wijst geïnteresseerden echter wel op de belangen van de kinderen en familie van de persoon waarover informatie gezocht wordt.

Adres:

Nationaal Archief
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

Openingstijden:

dinsdag	9.00 – 21.00 uur
woensdag t/m vrijdag	9.00 – 17.00 uur
zaterdag	9.00 – 13.00 uur

Familieleden van betrokkenen hebben recht op inzage als:

- de desbetreffende is overleden
- de desbetreffende toestemming geeft tot inzage

Als de aanvrager een verklaring van een psychiater of psychotherapeut kan overleggen waarin de hulpverlener duidelijk maakt dat het voor het geestelijk welzijn van de aanvrager onontbeerlijk is dat de gezochte informatie verkregen wordt, kan er informatie gegeven worden door een ambtenaar van het Rijksarchief; de aanvrager kan dan echter niet zelf het dossier inzien.

Voor informatie kan men contact opnemen met het Nationaal Archief (voorheen Rijksarchief):

telefoon: 070 3315444
fax: 070 3315499
email: info@nationaalarchief.nl
website: www.nationaalarchief.nl

Het verzoek tot inzage van een dossier moet schriftelijk worden ingediend bij het volgende adres:

Nationaal Archief
Secretariaat afd. Publiek
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

In dit verzoek dient voor te komen, moet respectievelijk bijgesloten worden:

- Naam, volledige voornamen, geboortjaar en –plaats van degene naar wie onderzoek wordt gedaan.
- Bewijs van overlijden van deze persoon (uittreksel uit het overlijdensregister, aan te vragen bij de afdeling Burgerzaken van de gemeente waar de persoon is overleden of een kopie van een rouwkaart). Voor een persoon geboren vóór 1909 is dit bewijs van overlijden niet noodzakelijk.

Als de persoon in kwestie niet overleden is dan is een door hem of haar getekende verklaring waarin toestemming verleend wordt noodzakelijk.

Deze verklaring dient vergezeld te gaan van een kopie van een geldig legitimatiebewijs van degene die toestemming geeft.

Bij het verzoek moet de relatie tussen aanvrager en de persoon in kwestie aangeduid worden, er moet een korte motivering gegeven worden van de wens tot inzage, en er moeten zoveel mogelijk relevante gegevens over de betrokkene vermeld worden, zoals naam, eventueel meisjesnaam, de organisatie waar hij/zij tijdens de bezetting lid van was.

Het Nationaal Archief bekijkt of er een dossier over de persoon in kwestie aanwezig is.

Als dat niet zo is, wordt u dat gemeld. Als het wel aanwezig is, stuurt men u een brief met de regels van het inzagerecht. Daarop komt ook het telefoonnummer voor dat u bellen moet voor een afspraak. Meestal ontvangt u na twee tot drie weken antwoord.

Het is niet toegestaan documenten uit het dossier mee te nemen, er mag ook niets gekopieerd worden. U mag wel gegevens overschrijven. Een en ander is bedoeld om niet alleen de privacy van de betrokkene te beschermen maar ook die van de directe verwanten.

COLOFON

Het Bulletin is een uitgave van de Stichting Werkgroep Herkenning.

Het doel van de Werkgroep is:

- het bevorderen van hulpverlening aan hen die in hun persoonlijk en/of maatschappelijk leven moeilijkheden ondervinden, doordat een of beide (groot)ouder(s) aan de kant van de bezetter stond(en) dan wel tot de bezetter behoorde(n)
- bekendheid geven aan de problematiek van deze groepering

De Werkgroep is niet verbonden aan enige politieke partij, levensbeschouwelijke stroming of kerkelijk genootschap. De Werkgroep distantieert zich nadrukkelijk van elke vorm van of sympathie voor (neo)fascisme en (neo)nazisme.

Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het volgende nummer verschijnt begin december 2013. Kopij hiervoor moet **voor 8 november 2013** in het bezit zijn van de redactie: gonda.scheffel-baars@werkgroepherkenning.nl of Gonda Scheffel-Baars, Nieuwsteeg 12, 4196 AM Tricht.

We stellen het op prijs als u uw bijdragen digitaal aanlevert. Is dat niet mogelijk dan zijn geschreven of getypte bijdragen op papier uiteraard ook welkom.

Niets uit dit nummer mag worden overgenomen anders dan na toestemming van de redactie.

Redactie:
Cuny Holthuis-Buve
Gonda Scheffel-Baars

Jaargang 28, nummer 3, september 2013

